

BERTRAND SCHNERB

BURGUNDSKÝ STÁT

Karolinum

Burgundský stát

1363-1477

Bertrand Schnerb

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Z francouzského originálu *L'État Bourguignon 1363-1477*, vydaného v nakladatelství Perrin v roce 1999, přeložila Bronislava Cvejnová Skalická
Doslov napsal Jaroslav Svátek
Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Edici *Medievistika* řídí Martin Nejedlý
Redakce Václav Hozman
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Mapa Jaroslav Synek
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

Na obálce: Filip Dobrý jako zakladatel Řádu Zlatého rouna. Martin le Franc: *Le Champion des Dames*, 1440. Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Français 12476 fol1v.

© Perrin, 1999, 2005

Published by arrangement with SAS Lester Literary Agency & Associates

© Bertrand Schnerb, 2023

© Univerzita Karlova, 2023

Translation © Bronislava Cvejnová Skalická, 2023

Afterword © Jaroslav Svátek, 2023

ISBN 978-80-246-5222-1

ISBN 978-80-246-5436-2 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva	7
Úvod	12
Kapitola 1 Jan Dobrý a Burgundsko (1361-1362)	20
Kapitola 2 Nová vévodská dynastie	31
Kapitola 3 Vláda nad knížectvím (1364-1384)	44
Kapitola 4 Flanderské dědictví	60
Kapitola 5 Válka a obnova	77
Kapitola 6 Nová politická velmoc	90
Kapitola 7 Instituce knížecího státu	97
Kapitola 8 Bitva u Nikopole: „smrtící porážka“	118
Kapitola 9 Kartouza v Champmolu	128
Kapitola 10 Smrt Filipa Smělého	137
Kapitola 11 Soupeření velmožů	144
Kapitola 12 Burgundský vévoda a občanská válka ...	157
Kapitola 13 Spojenectví s Angličany	175
Kapitola 14 Zásadní obrat	184
Kapitola 15 Územní expanze	201
Kapitola 16 Vláda v burgundském státě	232
Kapitola 17 Vojska burgundských vévodů	266
Kapitola 18 Burgundský dvůr	280
Kapitola 19 Křížová výprava	311
Kapitola 20 Slavnosti a ceremonie	325
Kapitola 21 Dvorská kultura	344
Kapitola 22 Burgundský stát a městský partikularismus	371
Kapitola 23 Vzestup a pád burgundského státu	413

Závěr	440
Bibliografie	444
Doslov k českému vydání (Jaroslav Svátek)	463
Jmenný rejstřík	469

Předmluva

Když jsem tuto práci nazval *Burgundský stát*, nahlížel jsem na ni z určitého úhlu pohledu, který si zaslouží několik slov na vysvětlení. V prvé řadě jsem neměl v úmyslu vytvořit sérii životopisných studií o čtyřech burgundských vévodech z rodu Valois, to jest o Filipovi Smělém (1363–1404), Janu Nebojácném (1404–1419), Filipovi Dobrém (1419–1467) a Karlovi Smělém (1467–1477). Těmto čtyřem osobnostem, ať již všem, nebo každé z nich samostatně, byly už dříve věnovány monografie, z nichž některé jsou vynikající,¹ a totéž platí i pro burgundské vévodkyně.² Čtenáře, který se o život těchto panovníků a panovnic zajímá hlouběji, si proto dovoluji odkázat na tato díla, případně ještě příhodněji na pět prací, které těmto vévodům a jejich státu věnoval R. Vaughan a které jsou pozoruhodné jak svým rozsahem, tak nadhledem a uceleností;³ četbu těchto knih, které kupodivu nebyly nikdy přeloženy do francouzštiny, lze vhodně doplnit mistrovským dílem W. Preveniera a W. Blockmanse

¹ Máme-li se omezit na literaturu posledních šedesáti let, můžeme bez nároku na úplnost uvést například následující díla: P. Colin: *Les ducs de Bourgogne*, Bruxelles 1942; P. Bonenfant: *Philippe le Bon*, Bruxelles 1945; J. Calmette: *Les grands ducs de Bourgogne*, Paris 1949; J. Bartier: *Charles le Téméraire*, Bruxelles 1972; M. Brion: *Charles le Téméraire*, Paris 1977; K. Schelle: *Karl der Kühne*, Stuttgart 1977; W. Paravicini: *Karl der Kühne*, Zürich – Frankfurt am Main 1976; J.-P. Lecat: *Quand flamboyait la Toison d'or*, Paris 1982; A. Le Cam: *Charles le Téméraire*, Ozoir-la-Ferrière 1992; J.-P. Soisson: *Charles le Téméraire*, Paris 1997.

² L. Hommel: *Marie de Bourgogne*, Bruxelles 1945, a *Marguerite d'York*, Paris 1959; Y. Cazaux: *Marie de Bourgogne*, Paris 1967; G.-H. Dumont: *Marie de Bourgogne*, Paris 1982; C. Weightman: *Margaret of York, Duchess of Burgundy 1446–1503*, New York – Stroud 1993; M. Sommé: *Isabelle de Portugal*, Lille 1998.

³ R. Vaughan: *Philip the Bold. The Formation of the Burgundian State*, London 1962; *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, London 1966; *Philip the Good. The Apogee of Burgundy*, London 1970; *Charles the Bold. The Last Valois Duke of Burgundy*, London 1972; *Valois Burgundy*, London 1975.

věnovaným útvaru, který tradičně nazýváme „burgundským Nizozemím“.⁴ Neměl jsem ani v úmyslu podat chronologický a lineární popis působení těchto čtyř burgundských vévodů, a proto jsem na následujících stránkách postupoval v zásadě tematicky a výběrově, i když jsem se snažil dodržovat chronologické řazení.

Rovněž jsem chtěl již od počátku samotným titulem této práce naznačit, že již ve 14. a 15. století existoval burgundský „stát“. Pro podporu takového tvrzení je samozřejmě třeba nejprve si vyjasnit význam slov. Když používám výraz „burgundský stát“, je tím míněn „stát“ v moderním smyslu tohoto slova, a nikoli ve významu, který mělo na konci středověku a který se zásadně lišil od významu dnešního. Tímto výrazem označuji rovněž určitý politický útvar, protože tento burgundský stát, jak později uvidíme, nebyl (alespoň po většinu své krátké existence) ani státem národním, ani státem svrchovaným. Při čtení této studie tedy musíme mít neustále na paměti upozornění, kterým Bernard Guenée uvedl své stěžejní dílo věnovaného „státům“ ve 14. a 15. století:

Existovaly vlastně ve 14. a 15. století na Západě státy? Současní myslitelé, kteří se opírají o několik století úvah a politického vývoje, používají přesnou definici státu, v níž hraje prvořadou roli zejména pojem svrchovanosti. Snadno tak docházejí k závěru, že tehdejší politické útvary tuto definici nesplňují, a proto se brání tomu nazývat je „státy“. Nepřikládejme však této hře se slovy přílišnou váhu a neomezujme pojem „stát“ jen na příliš přesnou a příliš moderní definici. Pokud totiž budeme ochotni připustit, že slovo „stát“ lze použít i v situaci, kdy na určitém území žije obyvatelstvo podřízené určité vládě, pak nám z toho logicky vyplyne, že i ve 14. a 15. století existovaly na Západě státy, jejichž uspořádání je třeba zkoumat.⁵

Je však nutno si uvědomit, že stát, který založili a rozvíjeli burgundští vévodové od poloviny 14. do konce 15. století, byl velmi specifický, protože se nejednalo o stát královský, ale o stát knížecí. V uvedeném období existovalo několik útvarů tohoto typu, a tak někteří autoři hovoří

⁴ W. Prevenier – W. Blockmans: *Les Pays-Bas bourguignons*, Paris 1986.

⁵ B. Guenée: *L'Occident aux XIVe et XVe siècles. Les États*, s. 62–63.

například o „savojském státě“⁶, „bretaňském státě“⁷, „bourbonském státě“⁸ a „anjouškém státě“⁹.

Pro tento typ státu byla charakteristická existence politické moci ztělesňovaná vládoucí dynastií, dále pak vytváření vlastních administrativních, soudních, finančních a vojenských institucí, rozvoj politické společnosti a specifické ideologie a konečně nezávislá diplomacie. Na tomto základě chci tedy čtenářům přiblížit budování a upevňování burgundského státu a strukturu jeho institucí, přičemž sleduji celou jeho genezi od převzetí Burgundského vévodství s již zavedenou solidní strukturou, které se stalo výchozím bodem pro vytvoření územního státu se dvěma mocenskými centry. Mým záměrem je poukázat na to, jak burgundští vladaři s pomocí těch, kteří jim byli oddáni tak, že v jejich službách někdy našli až smrt, se střídavými úspěchy bojovali za zavedení určité míry centralizace směrem dovnitř a za uznání své svrchovanosti směrem navenek. Z tohoto důvodu, jak uvidíme dále, jsem se zaměřil spíše na dějiny institucí a politické společnosti než na dějiny jednotlivých událostí.

Další otázkou, která stojí za zmínku, je odvěká debata o postoji burgundských vévodů k Francii a o jejich vědomé snaze vytvořit stát nezávislý na království navzdory tomu, že sami pocházeli z rodu francouzských králů. V tomto sporu se střetli dva uznávaní odborníci – Henri Pirenne a Johann Huizinga. První z nich v návaznosti na historiografickou tradici sahající až do jedenáctého století považoval burgundské vévody z rodu Valois a zejména Filipa Dobrého za zakladatele politického útvaru, který se měl stát samostatným a suverénním státem. Huizinga však tento názor zpochybňoval, a zašel dokonce tak daleko, že vévodovi Filipovi odmítal přiznat jakoukoli osobní iniciativu při budování burgundského územního celku a viděl v něm pouze vladaře, kterému hrál do ruky příznivý sled událostí.¹⁰ Významným způsobem tuto otázku

⁶ B. Demotz: *Amédée VIII et le personnel de l'État savoyard*, in: *Amédée VIII-Félix V, premier duc de Savoie et pape (1383-1451)*, ed. B. Andenmatten – A. Paravicini Bagliani, Lausanne 1992, s. 123-142.

⁷ J. Kerhervé: *L'État breton aux XIVe et XVe siècles*, Paris 1987.

⁸ A. Leguai: *De la seigneurie à l'État. Le Bourbonnais pendant la guerre de Cent Ans*, Moulins 1969.

⁹ *L'État angevin. Pouvoir, culture et société entre XIIIe et XIVe siècle. Actes du colloque de Rome et Naples de novembre 1995*, Rome 1998.

¹⁰ J. Huizinga: *L'Etat bourguignon, ses rapports avec la France et les origines d'une nationalité néerlandaise*, *Le Moyen Âge* 40 (1930), s. 171-193; 41 (1930), s. 11-35, 83-96.

oživil profesor Paul Bonenfant, který se tak významně zasloužil o burgundská studia, když v řadě svých stěžejních prací poukázal na to, že burgundští vévodové se až do počátku vlády Karla Smělého chovali jako francouzští princové, kteří se v zásadě snažili hrát v království prvořadou úlohu, aniž by se pokoušeli fakticky založit vlastní stát.¹¹ O burgundském politickém zřízení dokonce napsal toto:

Tento stát bez územní kontinuity, jehož hlavní město bylo určeno až dodatečně a nehrálo prakticky žádnou významnou úlohu, měl k dispozici pouze zárodek ústřední správy. Z právního hlediska byla jediným pojítkem zemí, které pod svou nadvládou shromáždil vévoda Filip, osoba jejich společného vladaře, a jedině z ní pramení určitý společný charakter jejich institucí.¹²

Profesor Bonenfant nicméně odmítal interpretaci Johanna Huizingy a tvrdil, že Filip Dobrý se o burgundskou územní expanzi zasloužil vědomě: podle jeho názoru však tento vévoda, který chtěl provádět „politiku francouzského velmože a významného vazala francouzské koruny“, nemohl mít zároveň i ambice budovatele nezávislého státu. Tuto úvahu naproti tomu zpochybnily práce R. Vaughana. Jednou ze základních myšlenek, na nichž je založena celá práce tohoto badatele, je to, že snahy o nezávislost založené na vybudování pevně strukturovaného institucionálního zřízení se nezačaly projevovat až za Filipa Dobrého, ale již za Filipa Smělého, zakladatele rodu burgundských vévodů z Valois.¹³ W. Prevenier a W. Blockmans na druhé straně nepovažovali touhu po vedoucí úloze ve Francii za neslučitelnou s přáním vytvořit burgundský stát v pravém smyslu toho slova: „Politický oportunismus umožňuje usilovat o vlastní stát a zároveň se pokoušet vytěžit co nejvíce materiálních výhod ze silného postavení ve Francii.“¹⁴ Ve světle fakt se tato pozice „střední cesty“ jeví jako přijatelná, neboť do středu svého zájmu nestaví ani Francii, ani Burgundsko, ale je výsledkem zevrubného zkoumání politických aktivit burgundských vévodů v takzvaném „burgundském Nizozemí“.

¹¹ Část prací P. Bonenfant byla shromážděna ve sbírce *Philippe le Bon*, Paris - Bruxelles 1996.

¹² *Ibid.*, s. 86.

¹³ R. Vaughan: *Philip the Bold. The Formation of the Burgundian State*, 2. vyd., London 1979.

¹⁴ W. Prevenier - W. Blockmans: *Les Pays-Bas bourguignons*, s. 207.

Dovolte mi na úvod ještě poslední poznámku. Jistý belgický badatel, který je v současnosti jedním z nejlepších odborníků na instituce burgundského státu, dospěl ve své nedávné práci k závěru, že by pro označení posledního burgundského vévody z rodu Valois bylo vhodnější namísto přídomku „Smělý“ (*Téméraire*) používat přídomek „Neohrožený“ (*Hardi*).¹⁵ Tento postoj zdůvodnil tím, že se mu jeví jako nevhodné nadále používat přídomek, který a priori zní jako odsouzení vévodova počínání a vrhá na jeho skutky, politiku, a dokonce i na jeho osobnost příliš tvrdé a protihistorické diskreditující světlo. Jeho argumenty mne sice osobně přesvědčily, ale přesto jsem se i nadále přidržel pojmenování „Karel Smělý“, zčásti proto, abych nemátl čtenáře, kteří jsou již na toto označení zvyklí, a zčásti proto, že nacházím zálibu v silném emocionálním náboji, který je s tímto jménem spojen.

¹⁵ J.-M. Cauchies: *Louis XI et Charles le Hardi*, Bruxelles 1996.

Od Burgundů po „*Regnum Burgundiae*“

Na počátku burgundské moci stála država, Vévodství burgundské, která sama vzešla z většího územního celku nazývaného *Burgundia*.¹⁶ Toto prvotní „Burgundsko“¹⁷ získalo svůj název od Burgundů, národa, který se v 1. století př. n. l. přestěhoval z jižního pobřeží Baltu do dolního povodí Visly a poté se přesunul dále na západ a usadil se na Rýně na východní hranici Římské říše. Burgundané byli začleněni do obranného systému Římské říše jako *foederati* a na počátku 5. století n. l. založili Rýnské království s hlavním městem Worms. V roce 436 utrpěli porážku od Hunů a zbytky jejich lidu dostaly od římských úřadů povolení usadit se v *Sapaudii* – tedy v Savojsku – kolem Ženevského jezera. Odtamtud po zániku Západořímské říše obnovili království a zajistili si kontrolu nad údolím Rhôny a Saôny.

Za vlády krále Gundobalda (474–516) se Burgundské království rozkládalo od jižní Champagne až po řeku Durance, v další generaci se však Burgundané střetli s Franky, kteří v roce 534 připojili jejich království k *regnum Francorum*. O pětadvacet let později, při dělení dědictví po smrti krále Chlotara I., přesto získává jeden z jeho synů jménem Guntram jako dědictví Burgundské království (*regnum Burgundiae*), které zahrnovalo

¹⁶ K výše uvedenému viz M. Chaume: *Les origines du duché de Bourgogne*, Dijon 1925–1937; E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, Paris 1885–1905; J. Richard: *Les ducs de Bourgogne et la formation du duché du XIe au XIVe siècle*, Paris 1953; J. Richard (ed.): *Histoire de la Bourgogne*, Toulouse 1978; R. Fiétier (ed.): *Histoire de la Franche-Comté*, Toulouse 1985; A. Paravicini Bagliani et al. (ed.): *Les pays romands au Moyen Âge*, Lausanne 1997.

¹⁷ Dávám přednost tomuto názvu „Burgundsko“ (*Bourgogne*) před názvem „Burgundie“ (*Burgondie*), který používají někteří autoři, protože takovéto pofrancouzštění tohoto latinského názvu nemá žádné opodstatnění.

nejen původní burgundská území, ale rozkládalo se i dále na sever až k Paříži, na jih k Arles v Provence a na východ přes Alpy až do údolí Aosty. Toto merovejské Burgundské království trvalo až do 8. století, kdy je Karel Martel připojil k Austrasii.

V karolinské éře přestalo být Burgundsko královstvím a jeho název zmizel z oficiální terminologie; při různých děleních po smrti Karla Velikého (814) bylo bývalé Burgundsko mnohokrát rozparcelováno na více částí. Název *Burgundia* se však znovu objevuje ve druhé polovině 9. století, kdy byla území, která původně tvořila království Burgundů, rozdělena mezi dvě království vzniklá na základě Verdunské smlouvy v roce 843, tedy *Francii occidentalis* na západě a Lotharovo království na východě. V roce 879, kdy císařská moc karlovských vládců slábla, se kníže Boso, který vládl ve Vienne, prohlásil králem celého Burgundska od Autunu až po Provence; jeho království však bylo vystaveno útokům karlovských vládců ze západu i z východu. První z nich na něm vydobyli zpět území na západním břehu řeky Saôny až po Lyon a druzí zase celé území mezi Alpami a Jurou, která se tehdy nazývala „zajurské Burgundsko“, a oblast na západ od pohoří Jura až po řeku Saônu, takzvané „předjurské Burgundsko“, které odpovídá dnešnímu Franche-Comté. Bosonovi a jeho nástupcům zůstalo jen Provensálské království, které se rozkládalo od kraje Lyonnais až ke Středozemnímu moři.

Po těchto událostech se králem zajurského i předjurského Burgundska nechal prohlásit německý velmož Rudolf I. († 912), příslušník šlechtického rodu Welfů. Kolem roku 931 se jeho nástupci Rudolfovi II. (912–937) podařilo rozšířit svou moc na jih a spojit Burgundské království, které zdědil po svém otci, s Královstvím provensálským, které do té doby drželi nástupci Bosona z Vienne. Díky tomuto spojení se Rudolf II. stal pánem bývalého *regnum Burgundiae* s výjimkou území na západ od řeky Saôny, které zůstalo v rukou karlovského vládce *Francie occidentalis*. V roce 1032 zdědil toto Burgundské království císař Konrád II.; později, ve 13. století, bylo běžně označováno jako „Arelatské království“, a pojem „Burgundsko“ začal brzy označovat pouze Burgundsko předjurské.

Vznik *Franche-Comté*

V tomto předjurském Burgundsku neměli němečtí králové, kteří panovali v Arelatském království, prakticky žádnou moc nad místními hrabaty a pány, mezi nimiž získávala stále větší moc hrabata z Mâconu, až konečně v roce 1127 hrabě Renaud III. odmítl vzdát hold německému králi Lotharovi III. Konflikt, který následoval, skončil vítězstvím hraběte z Mâconu, který se vyvázal z královského poddanství a stal se „svobodným hrabětem“ (*franc comte*), a předjurské Burgundsko se tudíž stalo „svobodným hrabstvím“ (*franche comté*). Přibližně o dvacet let později, v roce 1146, se německý císař Fridrich I. Barbarossa oženil s hraběnkou Beatrix, dcerou a dědičkou Renauda III., po jejíž smrti přešlo hrabství na jednoho z jejích synů Otu I., a když ten v roce 1200 zemřel, nastoupila po něm jeho dcera Beatrix a její manžel Ota II. Meranský († 1234). Dědictví po nich převzal jejich syn Ota III., který ho po své smrti v roce 1248 odkázal dceři Alix, manželce Huga z Chalonu, jenž sám vzešel z rodu hraběte Renauda III. V rukou jeho potomků pak Burgundské hrabství zůstalo do poloviny 13. století a situace se změnila až za vlády Oty IV., syna Alix a Huga z Chalonu. Tento velmož, který silně podléhal francouzskému vlivu, se totiž oženil s Mahaut, hraběnkou z Artois, která byla princeznou z královské krve, dostal se do dlouhotrvajícího konfliktu s císařem, a jelikož se mu v jeho důsledku nedostávalo peněz, odsouhlasil na základě dvou smluv, z nichž jedna byla uzavřena v roce 1291 a druhá v roce 1295, že své hrabství postoupí francouzskému králi Filipovi IV. Sličnému. Tato dohoda byla zpečetěna sňatkem, při němž se dcera Oty IV. a Mahaut z Artois Jana Burgundská provdala za Filipa, hraběte z Poitiers, jednoho ze synů Filipa Sličného a příštího krále Filipa V. Jejich dcera Jana Francouzská se v roce 1318 stala manželkou mocného francouzského velmože Odonu IV., vévody burgundského; tento svazek vedl posléze v roce 1335 poprvé ke spojení Burgundského hrabství s vévodstvím, které vzniklo z burgundských území na západním břehu řeky Saôny.

Vznik a vývoj Burgundského vévodství

Již jsme uvedli, že poté, co se hrabě Boso v roce 879 nechal prohlásit králem burgundským, získal karlovský vládce *Francie occidentalis* zpět některá hrabství na levém břehu Saôny. Tato území pak zůstala součástí Francouzského království, zatímco zbytek *regnum Burgundiae* se začlenil do německé říše. Když Karel Tlustý v letech 887–888 čelil

normanskému nebezpečí, svěřil vojenské velení v této oblasti Richardovi, hraběti z Autunu, který byl Bosonovým bratrem. Tento Richard, řečený „Spravedlivý“, sjednotil pod svou nadvládou hrabství Autun, Nevers, Auxerre, Avallon a Sens, a nechal uznat svou nadvládu hrabaty z Troyes, Brienne, Chalonu a Beaune.

Richard, který je zmiňován nejprve jako „markýz“ a později jako „vévoda“, organizoval od roku 890 obranu proti skandinávským útočníkům, kteří postupovali proti proudu Seiny, Yonne a Aube a nakonec zaútočili na Burgundsko, a zároveň byl po smrti Karla Tlustého zatažen do sporů o nástupnictví mezi Robertovci a Karlovcí. Díky tomuto konfliktu rozšířil svou moc, neboť se mu podařilo získat od krále ústupky za to, že v roce 888 nejprve podpořil Robertovce Odonu a poté v roce 894 Karlovce Karla Prostáčka, a tak střídavým příkláněním se k jedné i druhé straně postupně rozmnožoval svůj majetek a posiloval svou moc.

Po smrti vévody Richarda († 921) pokračoval v jeho oportunistické politice i jeho syn Raoul, který se v roce 922 spojil s Robertovcem Robertem I., kterého velmoži z *regnum Francorum* prohlásili králem; když pak Robert následujícího roku zemřel, zvolili si velmoži za jeho nástupce právě Raoula. Po jeho smrti v roce 936 však byl na trůn opět dosazen král z dynastie Karlovců Ludvík IV., řečený Zámorský, a Burgundskému vévodství nastaly těžké časy, neboť došlo k jeho rozdělení „vévodou Franků“, Robertovcem Hugem Velikým¹⁸. Ten si nechal od Ludvíka IV. udělit titul vévody burgundského a obsadil Troyes, Sens, Auxerre, Langres a Dijon, zatímco Raoulův mladší bratr Hugo Černý († 952) si dokázal udržet kontrolu nad hrabstvími Mâcon a Autun a zachovat si věrnost hrabat z Beaune a z Nevers.

Po smrti Huga Velikého v roce 956 převzali Burgundské vévodství postupně dva jeho synové Ota a Jindřich, bratři Huga Kapeta, ale po Jindřichově smrti v roce 1002 se burgundské dědictví stalo předmětem sporu mezi Jindřichovým nevlastním synem jménem Ota Vilém a Robertem II. Pobožným, francouzským králem, který byl synem a nástupcem Huga Kapeta. V roce 1005 Robert svého soupeře porazil a jeho vítězství vedlo k rozpadu prvního Burgundského vévodství. Když se totiž francouzskému králi podařilo získat dědictví po strýci Jindřichovi, obnovil toto vévodství v podstatně menší rozloze, než byl velký územní celek, který na konci 9. století vytvořil Richard Spravedlivý. Vévodství bylo

¹⁸ Otec Huga Kapeta.

okleštěno o hrabství Nevers, Auxerre, Troyes a Sens a v podstatě se skládalo jen z hrabství Beaune, Avallon a Dijon se závislými hrabstvími Chalon, Auxois a Lassois.

Robert II. v roce 1016 toto nové vévodství postoupil svému nejstaršímu synu Jindřichovi, budoucímu francouzskému králi Jindřichovi I., který po svém nástupu na trůn v roce 1032 musel svá práva na Burgundsko předat zase svému mladšímu bratru Robertovi. Na počátku 11. století tak do čela Burgundského vévodství nastoupila vévodská dynastie z mladší větve Kapetovců, která se v něm udržela nepřetržitě od roku 1032 až do roku 1361; díky této pozoruhodné kontinuitě mohli burgundští kapetovští vévodové ze svého vévodství postupně vybudovat mocné knížectví. Podařilo se jim přitom na jedné straně zavést silnou vévodskou moc, která nakonec soustředila ve svých rukou většinu politických pravomocí a pevně ovládala i své vazaly, a na druhé straně rozšířit svou doménu, ze které jim plynuly nezanedbatelné příjmy.

Na úrovni království burgundští kapetovští vévodové loajálně podporovali své bratrance, francouzské krále, kteří jim za to udělili hodnost francouzských pairů, a dokonce i titul prvního mezi pairy, který je vynesl na vrchol hierarchie přímých královských vazalů. Vévoda Hugo III. (1162–1192) se aktivně zúčastnil třetí křížové výpravy po boku Filipa Augusta a po králově návratu do vlasti v srpnu 1191 byl pověřen velním francouzského křížáckého kontingentu. Když následujícího roku ve Svaté zemi zemřel, jeho syn a nástupce vévoda Odo III. v jeho loajální politice vůči francouzskému králi pokračoval, neochvějně podporoval Filipa Augusta v boji proti anglickým králům Richardovi I. a Janu Bezzemkovi a v roce 1214 se v čele početného kontingentu burgundských rytířů zúčastnil bitvy u Bouvines. Jeho syn Hugo IV. (1218–1272) byl současníkem svatého Ludvíka a za jeho vlády sehrál důležitou úlohu, neboť Ludvíkova dcera Anežka Francouzská se provdala za Roberta II., syna Huga IV., který byl vévodou v letech 1272–1306 a nejmocnějším z baronů v celém království za vlády Filipa Sličného.

Syn Roberta II. vévoda Odo IV. (1315–1349), který byl zetěm Filipa V. Dlouhého, sehrál zásadní úlohu na francouzském dvoře v klíčovém období, kdy rod Valois vystřídal na trůně přímé potomky Kapetovců a vypukla „stoletá válka“. Tento vladař sjednotil ve svých rukou nejen Burgundské vévodství a hrabství, ale také hrabství Artois; jeho syn Filip Monsieur († 1346) se navíc oženil s Janou, hraběnkou z Boulogne, a poprvé tak došlo k tomu, že burgundský vévoda stanul v čele uskupení

dvou burgundských územních celků (tj. vévodství a hrabství) se dvěma mocenskými centry a severními državami. Toto politické uspořádání se v budoucnu dočkalo ještě dalšího posílení, když se v roce 1360 Filip z Rouvres, vnuk Odon IV., oženil s Markétou z Male, dcerou a dědičkou flanderského hraběte Ludvíka z Male; hned následujícího roku však Filip z Rouvres umírá a jeho smrtí se rozpadá i územní celek, který vytvořil Odo IV. To však nebyl jediný důsledek smrti tohoto mladého vladaře, neboť jeho osobou vymřela burgundská větev Kapetovců a nadešla velká příležitost vévodů z rodu Valois.

**Burgundské
nástupnictví
kolem roku 1361 (1)**

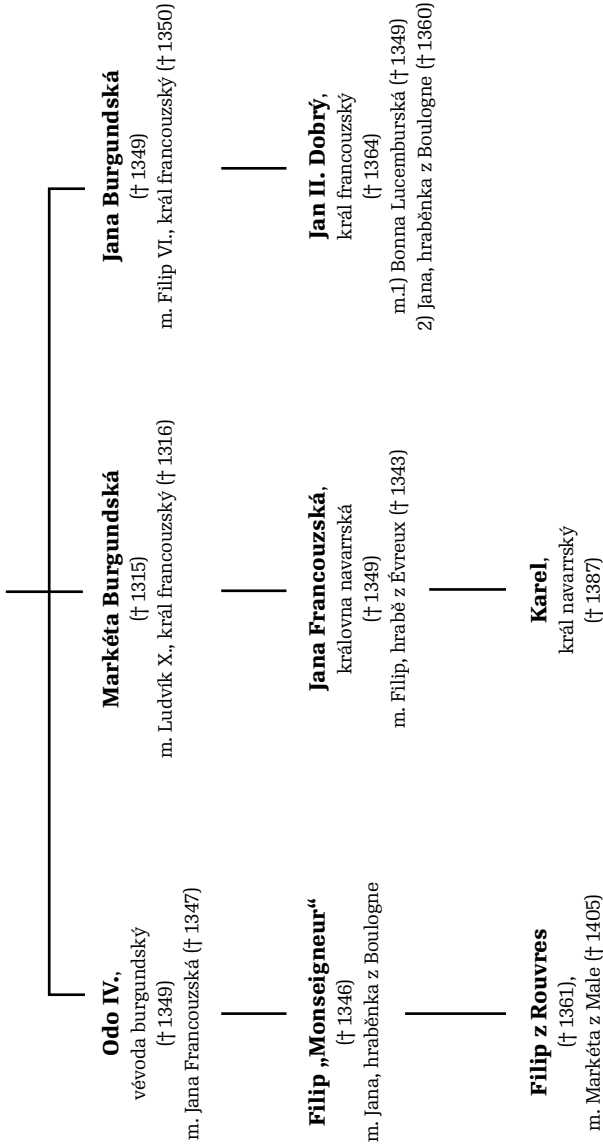
Robert II.,

vévoda burgundský

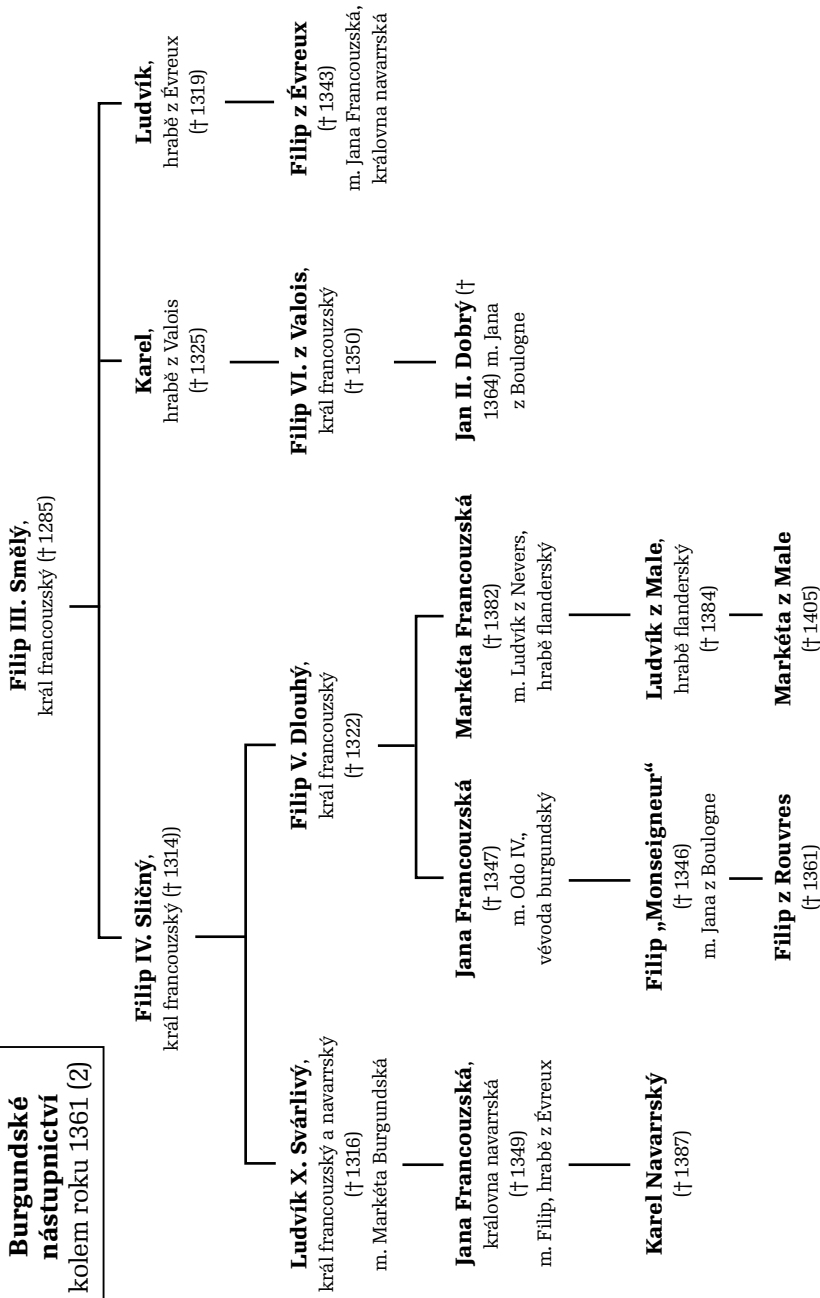
(† 1306)

m. Anežka Francouzská

(† 1325)

Burgundské nástupnictví
kolem roku 1361 (2)

Kapitola 1

Jan Dobrý a Burgundsko (1361–1362)

„Radostný začátek vlády“

Jedenadvacátého listopadu roku 1361 umírá na hradě Rouvres na mor poslední bourbonský vévoda z kapetovské dynastie Filip z Rouvres. Ve svém testamentu, který nadiktoval deset dní před smrtí, věnoval mladičkový vladař osudu svých držav a panství pouze toto prohlášení:

Nařizujeme a ustanovujeme, aby se dědici veškerých našich zemí, držav a majetku stali ti mužové a ženy, kteří se jimi stát musí a mohou podle práva nebo zvyklostí v zemi obvyklých.¹⁹

O nástupnictví po Filipovi se tedy museli dohodnout tři jeho nejbližší příbuzní – jeho prateta Markéta Francouzská, matka flanderského hraběte Ludvíka z Male, jeho prastrýc Jan z Boulogne, hrabě z Montfortu, a konečně pak bratranec jeho otce, francouzský král Jan Dobrý. Na základě této dohody připadlo Markétě hrabství Artois a hrabství Burgundsko, Jan, hrabě z Montfortu, získal hrabství Boulogne a hrabství Auvergne, a Burgundské vévodství připadlo francouzskému králi Janu Dobrému. Ten se tak ocitl v poněkud ožehavé situaci, neboť mu hrozilo střetnutí se soupeřem, jehož k vypořádání dědictví nepřizvali – s navarrským králem Karlem II. Tento panovník z rodu Kapetovců byl protivníkem dynastie Valois a v minulosti už prokázal, že je v zájmu posílení své územní pravomoci a politického vlivu ochoten spojit se s Angličany, a že je tudíž pro francouzskou korunu nebezpečný. Nárok na burgundské dědictví si mohl činit i on na základě své rodové spřízněnosti se zesnulým vévodou: byl totiž synem Jany Francouzské, jejímiž rodiči byl Ludvík X. a Markéta Burgundská, která zase byla dcerou burgundského vévody Roberta II.

¹⁹ U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, II, preuve 304.

Francouzský král Jan Dobrý mohl tomuto riziku čelit námitkou, že má na dědictví po svém bratranci Filipovi z Rouvres větší nárok, neboť je jakožto syn Jany Burgundské, která byla dcerou vévody Roberta II., k zesnulému vévodovi v bližším příbuzenském vztahu než navarrský král. Jan měl navíc v zásobě ještě jeden trumf, kterým si hodlal nárok na Burgundské vévodství definitivně pojistit: za svou druhou manželku totiž pojal hraběnku Janu z Boulogne, která byla matkou Filipa z Rouvres.

Francouzský král tak vsadil na kartu dynastické kontinuity: zdůrazňoval, že se ujímá vlády nad vévodstvím nikoli z pozice svrchovaného panovníka, který si bere zpět rozsáhlé odumřelé léno, ale z titulu nejbližšího příbuzného posledního burgundského vévody. Tuto myšlenku shrnul ve zpečetěných listech sepsaných v Louvru krátce po smrti Filipa z Rouvres, jimiž oznamoval připojení vévodství k území francouzské koruny, takto:

My, Jan, z milosti Boží král Francie, dáváme tímto na vědomí všem našim současníkům i těm, kteří přijdou po nás, že nám skrze nedávnou smrt našeho předraženého syna Filipa, vévody burgundského, připadlo Burgundské vévodství ve své úplnosti a se všemi příslušnými právy a náležitostmi, a to nikoli z důvodu nároku naší Koruny, ale právem nejbližšího dědice (*jure proximitatis non racione corone nostre*) [...], a proto jsme z titulu naší nezvratné jistoty a královské moci spojili, připojili a znovu neoddělitelně přivtělili řečené vévodství se všemi jeho právy a náležitostmi k naší francouzské koruně. Dáno na našem hradě v Louvru u Paříže v měsíci listopadu léta Páně 1361.²⁰

Cílem těchto argumentů bezpochyby bylo ujistit Burgundány o tom, že jim v žádném případě nehrozí přerušení právní kontinuity, a také postavit králova práva proti právům, jichž by se případně mohl dovolávat navarrský král Karel, aby si Burgundské vévodství nárokoval pro sebe.

Jan Dobrý nesměl s převzetím vlády nad těmito državami otálet, aby předešel zformování šlechtické opozice: na některých místech totiž již docházelo k projevům „zlé vůle některých Burgundánů, kteří se chvástali tím, že nestrpí, aby se řečený náš pan král stal nástupníkem v řečeném vévodství, a pokud by k tomu snad došlo, že mu vypovědí poslušnost“²¹.

²⁰ Ibid., II, preuve 312.

²¹ E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, IX, s. 269–270.

Usnadnil si tedy situaci tím, že urychleně vyslal do Dijonu své věrné rádce, mezi něž patřil například hrabě z Tancarville, troyeský děkan Guy de Saint-Sépulcre, Nicolas Braque, Jean Chalemart a Jean Blanchet; ti zde našli politické a správní činitele vesměs oddané zájmům koruny, které tam Jan Dobrý dosadil v letech 1350 až 1360, kdy zde působil jako poručník nezletilého Filipa z Rouvres.

Ze takových podmínek tedy převzetí moci ve vévodství proběhlo hladce a král Jan se necelý měsíc po smrti svého zetě chystal vstoupit do Burgundska: 17. prosince dorazil do Auxerre, 19. prosince do Tonnere, kde překročil hranice vévodství, a 23. prosince 1361 uskutečnil svůj slavnostní vjezd do Dijonu.²² Toto datum nebylo zvoleno náhodně: králův vjezd do hlavního města Burgundského vévodství a pobyt v něm byl záměrně načasován tak, aby se kryl s vánočními svátky. Obyvatelé Dijonu se tak měli radovat zároveň z příchodu Krista i z příjezdu krále, neboť i on byl pomazaným Páně.

Tato ceremonie byla z králova rozhodnutí mimořádně okázalá a měla obzvláštní symbolický význam, neboť král Jan Dobrý chtěl dát jejím prostřednictvím Burgundům obratně najevo, že nemá v úmyslu zasahovat do jejich svobod a privilegií. Pro svůj slavnostní vjezd do hlavního města vévodství proto zavedl zbrusu nový ceremoniál, který za dob kapetovských vévodů neexistoval a který od té doby dodržovali a zachovávali i ostatní vévodové z rodu Valois. Nejvýznamnější a nejdůležitější část této ceremonie se odehrávala v opatství svatého Benigna, tedy na jednom z nejvýznamnějších míst dijonských věřících. Právě tam složil vévoda a král v jedné osobě přísahu, že bude zachovávat městská privilegia, a představitelé obce mu na oplátku odpřisáhli věrnost a oddanost.²³

O pět dní později, 28. prosince, nechal král v opatství svatého Benigna shromáždit burgundské stavy, tj. zástupce církve, šlechty a měšťanů.²⁴ Představitelé těchto stavů, kteří byli v zásadě svoláni proto, aby novopečenému vévodovi poskytl finanční pomoc, mu předložili své suppliky, žádosti a memoranda týkající se vlády ve vévodství, a král Jan pak Burgundům na základě jejich žádostí udělil velkou listinu privilegií.

²² Ibid., IX, s. 270–275.

²³ U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, II, preuve 1.

²⁴ J. Billioud: *Les États de Bourgogne*, s. 371.

Listina z 28. prosince 1361

Nejlepší představu o tom, jakou politiku Jan Dobrý v Burgundsku nastolil, si můžeme udělat přímo z textu této listiny z 28. prosince roku 1361.²⁵ Tento dokument, který se nám dochoval v plném znění, upřesňuje okolnosti nástupu dynastie Valois v Burgundsku, snahu krále získat si v úloze nového vévody sympatie svých burgundských poddaných i nové právo a nové instituce, které byly při této příležitosti zavedeny.

Tuto listinu vypracovala rozšířená rada, do níž byli za tímto účelem vedle králových příbuzných a jeho obvyklých rádců přizváni i nejvýznamnější představitelé stavů, „preláti a šlechtici stejně tak jako i jiní“. Nejednalo se o první velkou listinu privilegií, která byla obyvatelům vévodství udělena, protože již v roce 1315 vydal král Ludvík, proti němuž se v té době postavila šlechtická liga, svou „Chartu Burgundánům“, která byla až do roku 1361 určujícím dokumentem burgundských svobod. Od nynějška se tedy měly tyto svobody odvozovat od nového základu. Nesmíme však zapomínat, že královská listina nepředstavovala izolovaný dokument: král Jan u příležitosti svého slavnostního vjezdu do Burgundského vévodství rovněž vydal hojně projevy své přízně a milosti, což bylo jednak v souladu s tradicí, jednak to svědčilo o jeho snaze získat si obyvatele vévodství na svou stranu. Výmluvně o tom vypovídá množství jednotlivých privilegií, které při této příležitosti udělil: během králova šestitýdenního pobytu v Burgundsku totiž bylo vydáno nejméně sto dvacet listin, které se týkaly velmi různorodých záležitostí a byly udělovány jak jednotlivcům, tak církevním i laickým společenstvím. Lze mezi nimi nalézt potvrzení již dříve udělených privilegií, propuštění z poddanství, povýšení do šlechtického stavu, udělení různých oprávnění a povolení, prominutí trestů a omilostnění, udělení darů a důchodů, osvobození od daní, umoření dluhů apod. Můžeme tedy konstatovat, že listina z roku 1361 byla součástí mnohem širšího celku individuálních i kolektivních opatření, jejichž cílem bylo získat si sympatie Burgundánů, ale zároveň se jednalo i o akt obecného dosahu, který se vztahoval na celé vévodství i jeho obyvatele.²⁶

²⁵ *Ordonnances des rois de France*, III, s. 534–546.

²⁶ E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, IX, s. 276–279.

Burgundská privilegia obsahovala prohlášení, jímž se král v souladu s tradičním posláním panovníka zavazuje k tomu, že bude dodržovat starobylé výsady a svobody vévodství a jeho obyvatel, zejména listinu z roku 1315, a zajistí, aby je dodržovali i jiní:

Budeme v rozumné míře dodržovat a zachovávat veškeré svobody a práva všech zemí a poddaných řečeného vévodství, a zajistíme, že je budou takto zachovávat i všechny tyto země a tito poddaní, a nebudeme zde zavádět žádné novoty ani jejich zavádění nestrpíme.²⁷

Vzhledem k tomu, že zvyklosti představovaly v té době jeden ze základů práva, muselo zavádění institucionálních nebo právních „novot“ mezi panovníkovými poddanými vzbuzovat zcela pochopitelné znepokojení. Burgundané měli v tomto případě důvod k obavám spíše kvůli zavádění nových daní než kvůli vytvoření případné nové instituce. Jan Dobrý se mohl již v uplynulých letech, kdy se jako manžel Jany z Bologne podílel na správě tohoto vévodství, sám přesvědčit o tom, jak silný odpor proti daním v Burgundsku panoval. Na jaře roku 1352 totiž vznesl požadavek, aby byla na všechny obchodní transakce uvalena daň šesti denárů z libry (2,5 %), ale představitelé církve, šlechty a třinácti měst ve vévodství ho zamítly. O čtyři roky později, v roce 1356, se král o něco podobného pokusil podruhé, když chtěl v Burgundsku uplatnit daňovou úpravu, kterou již dříve v prosinci 1355 odsouhlasilo shromáždění severofrancouzských generálních stavů svolané do Paříže: jednalo se jednak o daň z obchodních transakcí ve výši osmi denárů z libry (tj. 3,33 %), jednak o daň ze soli. I tentokrát stavy ve vévodství odmítly králi vyhovět a ten si musel počkat až do zimy roku 1357–1358, kdy zemi ohrožovala anglická a navarrská vojska; teprve tehdy byli Burgundané ochotni odsouhlasit uložení daně z krbu, tj. přímé daně vybírané z každého „krbu“ (tj. skupiny osob žijících v jedné domácnosti), která byla určena na obranu vévodství. Ale uložení daně ve výši dvanácti denárů z libry (tj. 5 %) na podzim roku 1358 se opět setkalo s odporem. V dubnu 1359 vypukla v Dijonu proti daním dokonce vzpoura a tento odpor proti novému daňovému systému byl důvodem, proč se zpočátku nedařilo v Burgundsku vybírat nepřímé daně zavedené v prosinci 1360 a určené na úhradu výkupného, které král dlužil Angličanům za své zajetí v bitvě

²⁷ *Ordonnances des rois de France*, III, s. 534–546.

u Poitiers.²⁸ V prosinci 1361 byl už Jan Dobrý ve snaze získat si podporu pro svou věc přesvědčivější.

V jiné ožehavé záležitosti, kterou představovalo svévolné zabavování a rekvizice bez náhrady, které prováděli vojáci a intendanty vladařských dvorů, se král naopak zachoval vstřícně a tyto praktiky zakázal:

Nechť není pro nás ani pro jiné osoby naší krve nebo z naší družiny, ani pro posádky [tedy pro účely zásobování] našeho dvora ani jejich dvorů našim lidem ani žádným jiným lidem z řečeného vévodství, ani žádnému z jeho obyvatel odebíráno ani zabavováno obilí, víno ani žádný jiný majetek jinak než proti úhradě spravedlivé a přiměřené ceny, která bude těm, jimž budou ony věci zabaveny, neprodleně vyplacena.²⁹

Při této příležitosti nelze nevzpomenout, že povstání *Jacquerie* v Saint-Leu d'Esserent u Paříže v roce 1358 vypuklo poté, co dav vesničanů zmasakroval šlechtice, kteří se pokusili uplatňovat právě toto obávané právo na zabavení majetku³⁰.

Guvernér a maršál

Cílem listiny Jana Dobrého nebylo jen zaručit nebo potvrdit některé svobody, jimž se těšili všichni Burgundané: král jejím prostřednictvím v souladu s posláním vladaře jakožto šířitele míru a spravedlnosti přijímal také určitý počet opatření, která měla význam přímo pro vládu ve vévodství a pro vévodské instituce. Potvrzoval v ní zejména existenci některých vládních orgánů jak v oblasti ústředních, tak místních institucí a vymezoval především úlohu guvernéra:

Od nynějška bude v řečeném vévodství působit svrchovaný guvernér, který od nás obdrží veškeré pravomoci k tomu, aby všem lidem z této země poskytl veškeré nápravy, které je jim povinen poskytnout, a to po každé, když to bude zapotřebí.³¹

²⁸ H. Dubois: *Naissance de la fiscalité dans un État princier*, s. 93.

²⁹ *Ordonnances des rois de France*, III, s. 534–546.

³⁰ F. Autrand: *Charles V*, s. 320.

³¹ *Ordonnances des rois de France*, III, s. 534–546.

Funkce guvernéra jmenovaného dočasně na dobu, kdy se vladař dlouhodobě zdržoval mimo vévodství, pravděpodobně existovala už za dob burgundských vévodů z rodu Kapetovců; v každém případě v letech 1350 až 1360 za vlády nezletilého Filipa z Rouvres už bylo jmenování takových guvernéřů běžnou praxí,³² přesnou podobu institutu guvernéra však vymezila až listina z prosince 1361. Lze konstatovat, že formulace uvedené v této listině byly velmi obecné: vyplývalo z nich, že si je Jan Dobrý vědom toho, že nebude moci ve vévodství pobývat příliš často osobně, a proto si přeje, aby ho zastupovala osobnost vybavená značnými pravomocemi, která zde do určité míry zaujme vévodovo místo.³³ Od ledna 1362 jmenoval král guvernérem Burgundského vévodství Henriho de Bar, pána z Pierrefortu.³⁴

Král Jan také ve své listině potvrzoval existenci a pravomoci burgundského maršála. Jednalo se o stálou funkci, která byla výlučně vojenská a která v Burgundsku existovala jako vysoký úřad již od 13. století.³⁵ Jan Dobrý ve své listině stanovil, že tento maršál bude stejně jako v minulosti výlučným velitelem vojáků naverbovaných v Burgundském vévodství do vévodových služeb a že bude navíc jediným důstojníkem oprávněným provádět „přehlídky“ burgundského vojska. Připomeňme si, že tyto vojenské přehlídky představovaly kontrolu početního stavu, výzbroje a koní vojáků povolanych ke službě králi nebo vladaři a byly podmínkou jejich najímání.³⁶

Kancléřství, účetní komora a soudnictví

Listina Jana Dobrého se zmiňovala rovněž o kancléři. Tento úřad byl v Burgundsku zaveden za vlády vévody Odon III. (1192–1218), avšak v polovině 14. století dosud nenabyl takového významu, jakého se mu mělo dostat v pozdější době. Osoba, která ho zastávala, byla strážcem velké vévodské pečeti, především však stála v čele kancléřství, úřadu odpovědného za listiny, který byl strukturován podle vzoru kancléřství

³² Robert, hrabě z Roucy (1350–1351), Olivier de Laye, pan ze Solorionu (1351–1356), Jean de Noyers, hrabě z Joigny (1356), Archiv departementu Côte-d'Or, B 380, B 1394, fol. 35 a B 1401, fol. 36v.

³³ J. Richard: *Le gouverneur de Bourgogne au temps des ducs Valois*, s. 101.

³⁴ Archiv departementu Côte-d'Or, B 1412, fol. 32v.

³⁵ Viz B. Schnerb: *L'honneur et la Maréchaussée. Maréchalat et maréchaux en Bourgogne des origines à la fin du XVe siècle*, Turnhout 2000.

³⁶ Ph. Contamine: *Guerre, État et Société*, s. 86–94.

francouzských králů.³⁷ Burgundskému kancléři byl nápomocen personál složený z úředníků zvaných *audienciers*, písařů, notářů a sigilátorů, kteří byli v listině rovněž zmíněni, protože král v ní upravoval úhradu taxy za zpečetění ve prospěch svých poddaných. Víme totiž, že na konci středověku byl ten, kdo požádal o vydání listiny, vždy povinen uhradit taxu za otištění pečeti veřejného orgánu. Tento poplatek vybíralo kancléřství – v tom případě ho měl na starosti *audiencier* – případně úředník, který odpovídal za otištění pečeti. Z rozhodnutí francouzského krále však byly od taxy za zpečetění zcela osvobozeny jednak všechny listiny vydané jeho burgundským guvernérem, jednak listiny, jimiž se udělovala církevní benefícia, přičemž až doposud bylo zpečetění těchto listin zpoplatněno taxou ve výši jedné marky stříbra.³⁸ U ostatních listin zpečetěných vévodskou pečeti stanovil král Jan tuto taxu tak, aby její výše nemohla být určována zcela libovolně. V případě listin a omilostnění, které vystavovalo kancléřství, činila tato taxa i nadále jednu marku za pečeť a jednu marku za vyhotovení listiny. Marka se rovnala přibližně šedesáti tourským grošům nebo třem tourským librám, a vystavení takové listiny tudíž přišlo celkem na šest liber. Šedesát grošů z této celkové částky náleželo notáři kancléřství, který vyhotovil čistopis listiny, a pět grošů sigilátorům jako poplatek za zapečetění a za šňůru, na níž byla pečeť přivěšena. Zbývajících pětapadesát grošů se dělilo mezi vévodova komořího, který opatroval vévodův sekret neboli soukromou pečeť, a Sainte Chapelle v Dijonu, posvátné místo burgundských vévodů, kterou založil vévoda Hugo III. v roce 1172 a která se nacházela v areálu vévodského paláce.³⁹ U ostatních listin, které byly stvrzeny pouhým přivěšením vévodské pečeti, stanovil král taxu ve stejné výši, jaká se používala ve zbývajících částech Francouzského království.

Kromě kancléřství potvrdil král v Dijonu také existenci skupiny rádců označovaných jako „osoby, které mají na starosti účty“. Od let 1330 až 1340 měli tito specialisté na kontrolu účtů vévodských správních úředníků k dispozici svou vlastní pečeť a v letech 1350 až 1360 jim byly vykázané vlastní prostory, takzvaná účetní komora, která sídlila ve

³⁷ M. Boone: *Chancelier de Flandre et de Bourgogne*, s. 209; J. Richard: *La chancellerie des ducs de Bourgogne*, s. 381–413.

³⁸ Marka byla váhová jednotka; troyeská nebo pařížská marka vážila 244,75 g.

³⁹ *La Sainte-Chapelle de Dijon*, s. 5–12.

vévodském paláci.⁴⁰ Ustanovení této účetní komory a jejího personálu probíhalo slavnostním způsobem.

Jeden ze zásadních článků listiny zaručoval Burgundům řádný výkon spravedlnosti:

Spravedlnost v zemích řečeného vévodství budou napříště vykonávat a řídit zástupci krále ve vévodství (*bailliové*), kancléř, auditoři a notáři, burgundský parlament (*Jours Généraux*) a obvyklá kompetentní místa tak, jak to bylo zvykem v minulosti a bez jakýchkoli novot, a proti rozhodnutí parlamentu se nebude možné odvolat.⁴¹

Jednalo se o počín skutečně zcela zásadní. Král Jan v průběhu celého textu neustále zdůrazňoval hluboký účel svého poslání:

Zajistíme, aby byla v zemích řečeného vévodství zachovávána a udržována pravá a skutečná spravedlnost, a to tak dobře a náležitě, aby jeho obyvatelé a poddaní mohli žít v trvalém míru a jistotě.

Král tedy ve snaze zaručit svým burgundským poddaným dodržování jejich zvyklostí a práv vyjádřil hned od samého počátku ochotu respektovat hierarchii soudních institucí, které už ve vévodství existovaly. Nejvýznamnější soudní institucí v místním měřítku byl tribunál soudního okrsku (*bailliage*), jemuž předsedal *bailli* za asistence právnických specialistů. Samotný *bailli*, často urozeného původu, byl významnou osobností, která v rámci svého okrsku vykonávala nejen soudní a správní funkce, ale také funkce finanční a vojenské; samotné tyto okrsky vznikly v Burgundsku ve 13. století a byly uspořádány podle vzoru okrsků královských. Od roku 1353 se ve vévodství nacházelo takovýchto okrsků pět: Auxois, la Montagne, Dijon, Chalon a Autun-Montcenis.⁴²

Tribunálu soudního okrsku byla nadřazena instituce, v listině z roku 1361 označovaná jako „Velké dny“ (*Grands Jours*). Jednalo se o soud vyšší instance, který fungoval jako odvolací soud a někdy býval označován také jako „parlament“. Funkce této instituce ve vévodství byla zvláštním způsobem rozdvojena: „Velké dny“ se konaly v Beaune a přijímaly

⁴⁰ J. Richard: *Les ducs de Bourgogne et la formation du duché*, s. 441–447; *Le duché de Bourgogne*, s. 233–235.

⁴¹ *Ordonnances des rois de France*, III, s. 534–536.

⁴² J. Bouault: *Les bailliages du duché de Bourgogne au XIVe et XVe siècles*, s. 7–22.

odvolání z části Burgundska nacházející se západně od Saôny, a tudíž náležející k Francii; při projednávání odvolání ze zemí vévodství, které ležely na opačném břehu Saôny, a tudíž spadaly pod Říši, se soudcové zasedající při „Velkých dnech“ přesunovali na ostrov Saint-Laurent-lès-Chalon, oddělený od Chalonu ramenem řeky Saôny, jenž nepatřil ke království, ale byl už součástí Říše. Před rokem 1361 se mohli burgundští účastníci sporu z území na straně království, kteří předložili svou při „Velkým dnům“ v Beaune, proti rozhodnutím tohoto soudu odvolat k parlamentu zasedajícímu v Paříži. Nástup Jana Dobrého do čela Burgundského vévodství však znamenal připojení této državy k území francouzské koruny a král při této příležitosti rozhodl, že „Velké dny“, které měly napříště soudit jeho jménem, budou nadále rozhodovat jako poslední instance: už nebylo možné se proti jejich rozhodnutím odvolat „do Francie“, protože „Velké dny“ měly fungovat jako odnož pařížského parlamentu a měli v nich ostatně zasedat pařížští soudcové.

Jan Dobrý se při organizaci soudnictví snažil zároveň vyřešit otázku sporů o příslušnost, které již od 13. století stavěly proti sobě vévodské tribunály a královské soudy. Burgundské vévodství bylo totiž obklopeno královskými správními okrsky: na severozápadě to byl okrsek Sens, na západě okrsek Saint-Pierre-le-Moûtier a na východě okrsek Mâcon, jehož *bailliové* neváhali zasahovat i na území vévodství. V roce 1361 král při zmiňovaném připojení Burgundska ke svému území povýšil vévodské okrsky na úroveň okrsků královských, avšak *bailliûm* ze Sens a z Mâconu odňal pravomoci odvolacích soudů. Celá řada překrývání a zpochybňování těchto pravomocí byla ostatně důsledkem četných královských enkláv v rámci vévodství. Král tedy tyto enklávy zrušil a připojil je k vévodským okrskům, ve kterých se nacházely a které se nadále nazývaly okrsky královskými. Tento soubor opatření dočasně sjednocoval soudní příslušnost zemí, z nichž se skládalo Burgundské vévodství: jediným nedořešeným problémem v oblasti soudů zůstávaly už jen biskupské jurisdikce, protože v nich král musel svá rozhodnutí napřed konzultovat s příslušnými biskupy v Langres, v Autunu a v Chalonu.

Z územního hlediska zůstával nedořešen ještě jeden citlivý problém „zemí za Saônou“. Již jsme se zmínili o tom, že na levém břehu řeky Saôny byly do území Říše vklíněny enklávy náležející k vévodství. Postavení těchto území bylo různorodé: některá z nich držel přímo vévoda jako své statky, v jiných byl „lenním pánem“, tj. držel je některý z jeho vazalů; ti měli důvod se obávat, že se král poté, co se ujme vlády ve vévodství,

pokusí zjednodušit řízení svých zemí tím, že se některých nebo všech těchto enkláv zbaví. Jan Dobrý se pokusil tyto obavy rozptýlit tak, že bez dalšího potvrdil prohlášení jednoho ze svých předchůdců, vévody Roberta II. (1280–1306), že území za Saônou nebudou nikdy odtržena od Burgundského vévodství; tím si jednak ponechal strategické body na územích za Saônou, která se již nacházela v Říši, jednak tím uklidnil své nové poddané.

Kapitola 2

Nová vévodská dynastie

Mor a válka

Na počátku roku 1362 pobýval král Jan Dobrý po určitý čas v Burgundsku. Jeho přítomnost musela nepochybně znamenat alespoň částečnou útěchu pro obyvatelstvo, těžce sužované nejen anglickými i jinými vojsky táhnoucími přes jeho území, ale také epidemiemi nemocí. V roce 1361 vévodství tvrdě zasáhla morová rána, jejíž významnou, avšak nikoli jedinou obětí se stal Filip z Rouvres. V roce 1362 nebyla tato epidemie dosud u konce, a král se proto snažil v rámci svých možností zlepšit životní podmínky obyvatel ve městech i na venkově; v únoru tak například zasáhl ve prospěch vsi Busseau poblíž Aignay-le-Duc. Muži i ženy v této nešťastné obci, která náležela k území vévodství a spadala pod kastelánství Aisey-sur-Seine, žili v postavení nevolníků: podléhali dani, jejíž výši stanovoval pán zcela dle vlastní libovůle a která byla v Busseau nadto vymáhána dvakrát ročně: kromě toho byli povinni robotou a různými dalšími poplatky, a k tomu všemu se na ně ještě vztahovala tzv. odúmrtí, tj. nebyli právně způsobilí předávat majetek svým dědicům a jejich pozůstalost se navracela do rukou jejich pána. Tito obyvatelé se tedy nacházeli ve velice nevýhodném postavení, a navíc je těžce decimoval mor: z padesáti až šedesáti „krbů“⁴³ (tj. přibližně dvou až tří set osob), které obec čítala před vypuknutím moru, jich v únoru 1362 zbývalo už jen deset (tj. přibližně čtyřicet osob). Aby Jan Dobrý předešel zpusnutí celého místa, udělil vesničanům na základě jejich supliky zpečetěné listy, které výrazně změnilly jejich postavení. Král v těchto listech prohlašoval, že vesničany zproštuje od zásady odúmrti, a nařídil,

⁴³ Tj. z domácnosti (pozn. překl.).

aby od nich byly daně nadále vybírány jen jednou ročně a pouze „podle jejich možností v danou chvíli“⁴⁴.

Dosud však nenastal čas, kdy by bylo možné provést zásadnější obnovu. Bezpečnost Burgundska totiž vážně ohrožovaly nazdařbůh se potulující tlupy vojáků označované jako „Velké kumpanie“. Po uzavření mírové smlouvy z Brétigny v květnu 1360, která ukončila akty nepřátelství mezi francouzským a anglickým králem, se v Champagni začalo shromažďovat velké množství bezprizorných propuštěných vojáků, kteří zůstávali i nadále organizováni v kumpaniích pod velením svých kapitánů, a tak vznikly „Velké kumpanie“, které pak po řadu dalších let pustošily Francouzské království i sousední země. Tito vojáci, kteří rázem přišli o práci, o obživu a někteří z nich i o možnost uspokojit své společenské ambice, totiž dál vedli válku na vlastní pěst, protože „žít se musí“, jak později svěřil Jeanu Froissartovi jeden z jejich gaskoňských kapitánů jménem Bascot de Mauléon.⁴⁵

Tito bojovníci se rekrutovali ze všech vrstev společnosti; byli mezi nimi opravdoví šlechtici, mladší synové z urozených rodin i šlechtičtí levobočkové, a na druhé straně i mnoho vojáků „nízkého stavu“. Také místa, odkud pocházeli, byla velmi různorodá: našli bychom mezi nimi Angličany, Gaskoňce, Kastilce i Navařany, Němce, Skoty i Bretoňce.⁴⁶

„Velké kumpanie“ se vydávaly i za hranice Champagne: v létě 1360 zaútočily na diecézi Langres a na Burgundské hrabství a vévodství a pak pokračovaly dál do údolí Rhône; lákal je Avignon, kde v té době sídlil papež, a rovněž Provence a Languedoc. V zimě dobyly Pont-Saint-Esprit k velkému znepokojení papeže Inocence VI., který se proti nim na počátku ledna 1361 pokusil uspořádat křížovou výpravu, avšak neuspěl. Na jaře téhož roku bylo Burgundsko napadeno znovu a v zimě 1361-1362 musel král, který v té době pobýval ve vévodství, nařídít zavedení obranných opatření a přikázat královským zástupcům ve vévodství (*bailliüm*), aby území od těchto lapků vyčistili a zároveň aby chránili obyvatelstvo před zvlí kapitánů a velitelů pevností, pod jejichž ochranu se byli lidé nuceni uchýlovat.⁴⁷

⁴⁴ Text citovaný v *Histoire de la population française*, I, s. 334. Jan Dobrý se 2. února 1362 zdržoval v Buseau. E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, IX, s. 286.

⁴⁵ Viz Jean Froissart, *Chroniques*, XII, ed. L. Mirot, S. H. F., s. 95-99.

⁴⁶ Ph. Contamine: *Les compagnies d'aventure en France pendant la guerre de Cent Ans*, s. 365-396.

⁴⁷ Archiv départementu Côte d'Or, B 11 875.

V této neklidné situaci svěřil král Jan, který se na počátku února vypravil z Burgundska zpět do Paříže,⁴⁸ vládu nad vévodstvím skupině osobností, o nichž věděl, že se na ně může s důvěrou spolehnout. Jak jsme již viděli, král v lednu jmenoval v souladu s privilegií, která udělil 28. prosince předchozího roku, guvernérem Jindřicha z Baru, pána z Pierrefortu. Toho měla v jeho práci podpořit skupina důvěrníků Jana Dobrého, kteří mu již v minulosti prokázali služby jak v Burgundsku, tak i jinde: byl mezi nimi například králův rádce a úředník pro vyřizování žádostí Jean Chalemart, sekretáři Jean Blanchet a Guy de Champdivers, hlavní výběřčí daní Dimanche de Vitel a rádcové Philibert Paillart, Bertaud d'Uncey, Pierre Curet a Gilles de Montagu. Celá burgundská vláda včetně guvernéra však měla nadále podléhat osobnosti vybavené mimořádnými pravomocemi: Jeanovi de Melun, hraběti z Tancarville.

Hrabě z Tancarville

Hrabě byl blízkým rádcem krále Jana. Jeho rod pocházel z Ile-de-France, ale državy měl v Normandii a vzešla z něho celá řada věrných služebníků království. Hrabě byl nejstarší ze tří bratrů, kteří všichni zastávali významné úřady: Guillaume de Melun, arcibiskup ze Sens a králův rádce, měl klíčové postavení v královské vládě; Adam de Melun, normandský komoří, udělal závratnou vojenskou kariéru. Třetí z bratrů Jean, vikomt z Melunu a hrabě z Tancarville, byl důvěrným přítelem Jana Dobrého ještě v dobách, kdy byl Jan pouhým normandským vévodou, protože svého otce Filipa vystřídal na trůně až v roce 1350. Právě Jan ostatně poté, co se stal králem, povýšil v roce 1352 baronství Tancarville na hrabství jako výraz přízně svému příteli. Hrabě pak ve svých rukou soustředil celou řadu vysokých úřadů – byl totiž současně francouzským komořím, dědičným normandským konetablem, nejvyšším lovčím a v jednu chvíli možná dokonce i nejvyšším královským hofmistrem. Měl také značné vojenské zkušenosti, protože od roku 1337 působil v královském vojsku: v roce 1356 se zúčastnil bitvy u Poitiers a upadl do anglického zajetí. Po návratu ho král pověřoval důležitými politickými a zároveň vojenskými misemi.

Hrabě z Tancarville totiž sehrál významnou úlohu ve snaze o znovunastolení míru v království. Aby mohl bojovat s „Velkými kumpaniemi“,

⁴⁸ E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, IX, s. 285–286.

svěřil mu Jan Dobrý 24. dubna 1361 funkci zástupce vrchního velitele vojsk, která ho opravňovala vykonávat veškeré královské pravomoci ve vévodství Berry, v hrabství Nevers a v bourbonském a auvergneském vévodství, která lapkové sužovali nejvíce.

Vzhledem k tomu, na jak rozsáhlé území se vztahovala jeho pravomoc královského velitele vojsk, byl hrabě z Tancarville po smrti Filipa z Rouvres v Burgundsku schopen rychle zasáhnout a připravit tak optimální podmínky pro nástup Jana Dobrého do čela vévodství.

Král ostatně již 30. listopadu 1361, tj. bezprostředně poté, co se dověděl o smrti vévody Filipa (připomeňme si, že k ní došlo 21. listopadu), nařídil hraběti z Tancarville, aby se vypravil do Burgundska a jeho jménem převzal vládu nad vévodstvím. Hrabě se tedy této záležitosti ujal a král tak mohl 23. prosince bez obtíží uskutečnit svůj slavnostní vjezd do Dijonu. Od 25. ledna 1362 se Jan Dobrý rozhodl rozšířit pravomoci zástupce vrchního velitele vojsk, které svému rádcí svěřil, a k vévodství Berry, hrabství Nevers a k Bourbonenskému a Auvergneskému vévodství přidal ještě Burgundské vévodství, hrabství Champagne, Brie a Forez, panství Beaujeu a okrsky Sens, Saint-Pierre-le-Moûtier, Mâcon a Lyonnais. Nadále tedy hraběti z Tancarville podléhala celá východní část království.⁴⁹

Boj proti „Velkým kumpaniím“

Jednu z hlavních starostí královského zástupce velitele vojsk na počátku roku 1362 představoval boj proti „Velkým kumpaniím“. Za tímto účelem si hrabě zajistil podporu cenného spojence – Arnauda de Cervole, řečeného Arcikněz. Zvláštností, jíž se tento kapitán kumpanie původem z Périgordu vyznačoval, bylo to, že byl duchovním: nezískal sice vyšší kněžské svěcení, přesto však zastával funkci arcikněze ve Vélines. Nejprve sloužil ve vojsku Jana Dobrého, s nímž bojoval v bitvě u Poitiers, a pak se několik let živil loupeživými nájezdy, zejména v Berry a v Nivernais. Hrabě z Tancarville ho v roce 1362 jmenoval jedním ze svých zástupců v Burgundsku a Arcikněz se ještě téhož roku oženil s bohatou dědičkou Jeanne de Châteauvillain, paní z Thilu a Marigny, a tímto prestižním sňatkem si zajistil vstup do nejvyšších burgundských šlechtických kruhů a získal značný majetek. Tím se domohl bohatství a vlivu, a stal

⁴⁹ R. Cazelles, *Société politique, noblesse et couronne*, passim, zejména s. 402–417.

se tak ideálním prostředníkem mezi burgundskou šlechtou a „Velkými kumpaniemi“.⁵⁰

Navzdory tomu všemu se však schylovalo ke střetu. V únoru 1362 padl do rukou lapků hrad Brignais, který se nacházel před branami Lyonu, odkud se jim otevírala cesta k útoku na celé okolí Lyonu, Mâconu a kraj Forez. Hrabě z Tancarville hodlal proti této hrozbě rázně zakročit: shromáždil v Autunu vojsko složené z oddílů z obojího Burgundska, Nivernais a Champagne, přičemž Jakub Bourbonský, hrabě z La Marche, zároveň soustřeďoval do Lyonu oddíly naverbované v Auvergni, Dauphiné, a dokonce až v Savojsku. V březnu se oddíly hraběte z Tancarville a hraběte z La Marche v Lyonu spojily a celé vojsko dále posílily ještě kumpanie dobrodruhů, které naverboval Arnaud de Cervole; současně k Lyonu od jihu postupoval maršál Francie Arnoul d' Audrehem, který se chtěl pokusit napadnout „Velké kumpanie“ z týlu. Aby lapkové toto nebezpečí zažehnali, rozhodli se, že protivníka překvapí rychlým útokem a zaútočí dříve, než dorazí oddíly hraběte z La Marche a hraběte z Tancarville. Oba velitelé totiž ve snaze nejprve osvobodit okolí Lyonu začali obléhat Brignais a právě pod hradbami této pevnosti lapkové 6. dubna 1362 napadli tábor královského vojska. Překvapení bylo dokonalé. Hrabě z La Marche a jeho syn Petr Bourbonský padli a hrabě z Tancarville, Arcikněz a celá řada dalších upadli do zajetí. Zvěsti o této neuvěřitelné porážce uvrhly Burgundsko do zmatku: guvernér vévodství Henri de Bar například 14. dubna napsal *baillimu* z Montagne, aby řečený *bailli* „skrze události u Brignais a z té příčiny, že na Burgundské vévodství táhnou jízdní oddíly nepřátel, přikázal všem vesničanům uchýlit se do pevností, a aby dal strhnout pece, mlýny a všechny pevnosti, které není možné udržet“.⁵¹

Tak drtivé vítězství ale zjevně překvapilo i lapky samotné. Všichni zajatí šlechtici a kapitáni začali se svými vězniteli urychleně vyjednávat a vyplácet jim výkupné. Většina z nich byla ostatně velmi rychle propuštěna. V důsledku porážky u Brignais se však změnil přístup vojevůdců královského vojska k „Velkým kumpaniím“: začali se vyhýbat riziku přímého střetu a využívat veškeré dostupné prostředky k tomu, aby toto riziko odvrátili. Posilovali obranyschopnost pevností a hájili z nich okolní oblasti, izolovali místa nepokojů, vyjednávali s „Velkými kumpaniemi“,

⁵⁰ A. Cherest: *L'Archiprêtre*, passim.

⁵¹ Archiv départementu Côte d'Or, B 1412, fol. 40.

aby za úplatu odtáhly, případně využily možnosti „vykoupit se“ účastí na tažení do vzdálených zemí – do Kastilie nebo až do Orientu – a s veliteli lapků jednali odděleně, přičemž se jim podařilo některé z nich přesvědčit ke vstupu do královských služeb.

Hrabě z Tancarville byl po zaplacení výkupného propuštěn, avšak po tak krvavém fiasku zjevně na čas ztratil odvahu. Vzdal se své funkce zástupce vrchního velitele vojsk, která 14. května 1362 přibyla k povinností Henriho de Bar; ten už byl guvernérem Burgundska, a nyní byl navíc pověřen „ostrahou, správou a obranou Burgundského vévodství a kraje Lyonnais a zajišťováním jejich bezpečnosti namísto pana hraběte z Tancarville, který byl dříve zástupcem vrchního velitele vojsk našeho řečeného krále, pána těchto zemí, kteréžto funkce je nyní opět zproštěn“⁵². Hraběti se však odvaha znovu vrátila a král Jan Dobrý ho 27. června zpečetěnými listy datovanými v Choisy-au-Bac poblíž Compiègne znovu jmenoval zástupcem vrchního velitele svých vojsk „ve všech částech Languedocu, v celém Burgundském vévodství, v hrabstvích Champagne a Brie, a ve všech okrcích v Sens, Mâconu a Saint-Pierre-le-Moûtier, ve vévodstvích Berry a Auvergne, v hrabství Nevers a v baronství Donzy, v hrabství Forez, v baronství Beaujeu a v kraji Lyonnais“⁵³; tuto funkci pak hrabě zastával až do jara roku 1363.

Nástup Filipa Smělého

27. června 1363 ustanovil král Jan Dobrý, který v té době ve vévodství pobýval při návratu z cesty do Avignonu, svého nejmladšího syna Filipa, který byl od roku 1360 vévodou z Touraine, zástupcem vrchního velitele svých vojsk v Burgundském vévodství namísto hraběte z Tancarville, jehož autorita zdaleka nebyla neotřesitelná; svědčí o tom skutečnost, že téhož měsíce června se mu nepodařilo vyjednat se stavy ve vévodství poskytnutí finanční podpory.⁵⁴

Jan Dobrý zjevně považoval Filipovo jmenování do funkce zástupce vrchního velitele svých vojsk v Burgundsku za jeden z postupných kroků na cestě, na jejímž konci hodlal toto vévodství svému nejmladšímu synovi darovat; zmíněná funkce však byla rovněž součástí politiky přenášení

⁵² Archiv départementu Côte d'Or, B 1412, fol. 32v.

⁵³ Archiv départementu Côte d'Or, B 380.

⁵⁴ E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, IX, s. 323. U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, III, preuve 3.

královských pravomocí, jejichž zeměpisný rozsah král v zimě 1363–1364 ještě více rozšířil, neboť v únoru byl jeho syn už titulován jako „Filip, syn francouzského krále a zástupce vrchního velitele jeho vojsk v Burgundském vévodství, v hrabství Champagne a Brie a v okresech Sens, Mâcon a Saint-Pierre-le-Moûtier, jakož i vévoda z Touraine“⁵⁵.

Toto jmenování bylo v souladu s metodami vlády Jana Dobrého, který současně svěřil funkce zástupců vrchního velitele svých vojsk i dalším svým synům, zejména Ludvíkovi z Anjou a Janovi z Berry. R. Cazelles přesvědčivě ukázal, že jak vytváření funkcí těchto zástupců, tak udělování apanáží představovalo součást politiky přenášení pravomocí, která byla v důsledku obtížné komunikace v čase intenzivních nepokojů nezbytností. Byl to způsob, jak uspořádat regionální vlády a politicky zaregovat na potřeby dané doby. V každém případě sami Burgundané podle všeho přijali mladého prince příznivě, a díky jeho sílící popularitě mu dokonce od července 1363 umožnili výběr daně z krbu, kterou zavedly stavy, a rovněž podpory na prodej vína.⁵⁶ Tento ústupek byl příznivým znamením.

Jan Dobrý pokračoval v realizaci svého projektu a dne 6. září 1363 vydal v Germigny-sur-Marne listinu zásadního významu, jíž postoupil vévodství svému nejmladšímu synovi velmi zvláštním způsobem a za velmi zvláštních podmínek.

Filip Francouzský

Ve výčtu důvodů, které krále vedly k rozhodnutí tuto listinu vydat, je překvapivé, že Jan Dobrý takto vyzdvihl právě osobu svého nejmladšího syna ve snaze ho vyznamenat a odměnit. Formulace příslušné pasáže nebyla konvenční, ačkoli král měl samozřejmě v úmyslu podpořit oblibenost tohoto syna, jehož chtěl učinit prvním vladařem nové vévodské dynastie v Burgundsku. Mezi otcem a synem totiž existovalo silné vzájemné pouto: dokument klade mimořádný důraz na synovskou a na druhé straně i otcovskou lásku, což bylo v listinách tohoto typu značně neobvyklé:

⁵⁵ Archiv départementu Côte d'Or, B 11 735.

⁵⁶ H. Dubois: Naissance de la fiscalité dans un État princier, s. 95.

My, Jan, z Boží milosti král Francie [...], si v upřímné touze učinit přítrž velikým těžkostem a útlaku, které způsobují vpády našich nepřátel našim poddaným v Burgundském vévodství, jež nám nyní opět připadlo skrze dědictví po posledním vévodovi Filipovi blahé paměti z titulu jeho nejbližšího příbuzného, jakož i přinést řečeným poddaným mír, připomínáme služby hodné vděčnosti a chvály, které nám bez přestání prokazuje náš draze milovaný čtvrtý syn Filip, veden čistou synovskou láskou, neboť se dobrovolně vystavil nebezpečí smrti a vytrval s námi bez bázně a neohroženě v bitvě u Poitiers, byl v ní zraněn, zajat a společně s námi se octl v moci našich nepřátel, a tuto lásku nám prokazoval jak v zajetí, tak po našem osvobození, a prokazuje nám ji až do nynějška. Pro to všechno si přejeme po právu vyznamenat jeho osobu a z otcovské lásky mu udělit trvalou odměnu, a vkládající svou naději a víru do rukou Pána, přejeme si, aby s pomocí Prozřetelnosti naši poddaní v Burgundském vévodství byli skrze něho osvobozeni od veškerého útlaku.⁵⁷

Filip Francouzský byl čtvrtým a posledním synem Jana Dobrého a Bonny Lucemburské. Měl tři bratry – Karla, vévodu normandského (pozdějšího Karla V.), Ludvíka I., vévodu z Anjou, a Jana, vévodu z Berry. Narodil se 17. ledna 1342 a v době, kdy mu otec udělil Burgundské vévodství, mu tedy bylo 21 let. Král při této příležitosti svého syna zplnoletnil a tím ho vyvázal ze své otcovské moci; tento právní akt činil Filipa způsobilým řídit záležitosti Burgundského vévodství a představoval prosté uplatnění burgundského zvykového práva: svobodný potomek žijící s otcem nebo matkou byl totiž bez ohledu na věk považován za nezletilého, nemohl nakládat s majetkem a zcela podléhal otcovské moci. Dokud byli rodiče naživu, mohly děti podle burgundského práva získat svobodu pouze sňatkem, odděleným bydlištěm nebo zplnoletněním. Francouzský král se zde odvolával na tradiční zvyklost, kterou nacházíme v řadě listin týkajících se burgundských princů již od dob kapetovských vévodů. Tento počín rozhodně nebyl bezvýznamný: Jan Dobrý se jím chtěl co nejvíce přiblížit burgundské politické tradici.

Burgundské vévodství nebylo prvním územím, které bylo Filipovi uděleno: stejně jako jeho bratři již dříve obdržel apanáž, i když poměrně skromnou – jednalo se totiž o nevelké vévodství Touraine, které mu bylo uděleno po jeho návratu ze zajetí v roce 1360. Darovací listina

⁵⁷ U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, II, preuve 315.

Burgundského vévodství však předpokládala, že Filip si toto panství neponechá a že vévodství Touraine „s veškerým jeho příslušenstvím“ navrátí králi zpět výměnou za Burgundské vévodství.

Z textu královských listin kromě toho zcela zřetelně vyplývá, že Jan Dobrý měl v úmyslu svého syna odměnit za prokázanou oddanost, a proto se výslovně zmiňuje o bitvě u Poitiers. Během tohoto střetnutí, které se odehrálo 19. září 1356, bojovali po boku krále Jana všichni jeho synové – Karel, Ludvík, Jan a Filip. Jednalo se o jen stěží představitelnou neopatrnost: dynastie Valois se nacházela v nejistém postavení a měla za sebou vojenské nezdary, ale bitvy u Poitiers se zúčastnili všichni mužští potomci valoiské linie a vystavili se tak riziku, že v ní budou zajati nebo padnou. Karel, Ludvík a Jan se také na konci bitvy, když situace začala vypadat kriticky, z bitevního pole stáhli. Král se však rozhodl neopustit pozice a shromáždit kolem sebe poslední baštu odporu, věren svému závazku hlavního představitele a zakladatele Řádu hvězdy, jehož členové, všichni rytíři, „přísahali, že nikdy neuprchnou z boje“⁵⁸. A v této slavné scéně mu po boku zůstává stát jeho nejmladší syn Filip, kterému bylo v té době čtrnáct let a který rovněž zachoval věrnost přísaze rytířů Řádu hvězdy, mezi které byl přijat v lednu 1352. Filip, který údajně právě v této bitvě získal svůj přídomek „Smělý“, v ní zároveň se svým otcem upadl do zajetí a společně s ním byl v letech 1356 až 1360 držen v Anglii. A právě po svém návratu, jak jsme se už zmínili, obdržel Filip vévodství Touraine.

Služby, jimiž se tento mladíček vyznamenal jak v bitvě u Poitiers, tak v době zajetí, jsou v listině výslovně uvedeny jako jeden z důvodů, které přiměly krále Jana k tomu, aby Filipa odměnil a udělil mu Burgundské vévodství. Ve skutečnosti však k tomu měl i další důvody.

Svrchovaně politický akt

Jedním ze dvou důvodů uvedených ve zmíněné listině byla bezesporu snaha odměnit a povýšit Filipa Smělého, druhým z nich pak bylo přání zajistit bezpečnost vévodství tím, že se v jeho čele octne vladař, který se již v útlém věku osvědčil na bitevním poli, a bude tedy schopen zorganizovat obranu celého knížectví. Vévodství totiž, jak je nám známo, v těch dobách neustále ohrožovaly „Velké kumpanie“ a Filip Smělý se již nyní angažoval v jeho obraně.

⁵⁸ Jean Froissart: *Chroniques*, IV, ed. S. Luce, S. H. F., s. 126–127.

To však nemění nic na tom, že se zdaleka nejednalo o jediné důvody, proč bylo vévodství uděleno právě Filipovi Smělému. Skutečnost byla pravděpodobně poněkud složitější, neboť francouzský král se v roce 1361 sice slavnostně ujal vlády v Burgundském vévodství a neméně slavnostně je připojil ke svým državám, přičemž toto připojení prohlásil za neodvolatelné, avšak už o necelé dva roky později toto rozhodnutí změnil. Ve snaze najít vysvětlení takového obratu jsme odkázáni na pouhé domněnky, neboť výslovně jsou v textu uvedeny pouze důvody, které jsme právě zmínili. Je však třeba si uvědomit, že král ve svém odůvodnění připomněl, jakým způsobem se Burgundské vévodství octlo v jeho rukou: připadlo mu „skrze dědictví po posledním vévodovi Filipovi blahé paměti z titulu jeho nejbližšího příbuzného“. Poznáváme zde argument, který byl uveden již v prohlášení z listopadu 1361 a podle něhož se král vévodství ujímá „právem nejbližšího dědice, a nikoli právem [své] koruny“. Král jako nástupce svého bratrance a zetě pouze podle burgundských zvyklostí, a nikoli právem koruny byl tedy vnímán jen jako dědic burgundských vévodů z kapetovské dynastie. To představovalo důležitý aspekt, neboť podle kapetovské tradice, která sahala až do počátku 11. století, bylo Burgundsko v držení nikoli starší, ale mladší větve královské rodiny. Je pravděpodobné, že král Jan chtěl na tuto tradici navázat: nebyl to ostatně jediný případ, kdy se král z rodu Valois v zájmu zachování legitimacy odvolával na kapetovskou tradici.

Není vyloučeno, že král toto opatření přijal na žádost některých Burgundců - nasvědčuje tomu formulace: „vzhledem k poníženým prosbám našich poddaných z řečeného vévodství“. Je možné, že někteří královi poddaní, dost možná zástupci šlechty, Janu Dobrému připomněli politickou tradici z dob kapetovských vévodů. Král, který byl zároveň i vévodou, se navíc od listopadu 1361 ve vévodství prakticky nezdržoval⁵⁹ a přítomnost guvernéra nebo zástupce vrchního velitele vojsk pravděpodobně nebyla považována za dostatečnou náhradu za panovnickou fyzickou přítomnost. Zmiňovaná listina ze 6. září 1363 tedy byla vyjádřením královny vůle vytvořit novou burgundskou dynastii vzešlou z mladší větve královské rodiny.

⁵⁹ Jan Dobrý v období, kdy byl vévodou (21. listopadu 1361 - 6. září 1363), pobýval v Burgundsku celkem třikrát: poprvé od 20. prosince 1361 do 3. února 1362, podruhé od 3. do 22. října 1362 a potřetí od 8. do 30. června 1363. E. Petit: *Histoire des ducs de Bourgogne de la race capétienne*, IX, s. 323, passim.

Burgundsko jako apanáž

V literatuře se často uvádí, že král Jan udělil Burgundské vévodství svému synu Filipovi jako „apanáž“.⁶⁰ Ale bylo tomu skutečně tak? Pojem „apanáž“ původně označoval v některých oblastech, kde právo prvorozenství vylučovalo z většiny částí dědictví mladší syny a dcery, majetek, který jim byl poskytnut výměnou za to, že se formálně zřeknou nástupnictví po otci. Tato praxe souvisela s lenním právem. Když král Ludvík VIII. v roce 1225 stanovoval podmínky svého nástupnictví, zavedl následující zvyk: nejstaršímu z jeho synů měla připadnout koruna, královská doména⁶¹ a vévodství Normandie, zatímco jeden z jeho mladších synů měl obdržet lénem hrabství Artois, druhý hrabství Poitiers a další z nich hrabství Anjou a Maine. Na počátku 13. století bylo při udělování těchto apanáží stanoveno, že pokud by došlo k přerušení rodové linie příslušného prince, navrátila by se jeho apanáž do majetku koruny; nikde však nebylo specifikováno, že by nástupnictví mohlo probíhat jen po mužské linii: v čele apanáže se mohla jako nástupkyně svého otce octnout i dcera, k čemuž došlo například po smrti Roberta II., hraběte z Artois, v roce 1302, kdy hrabství převzala jeho dcera Mahaut z Artois.

Postavení apanáží se v průběhu 14. století změnilo: koruna měla sice na apanáže i nadále významná práva, zejména „svrchovanost a pravomoc“, avšak od roku 1314 byla navíc zavedena klauzule o mužské posloupnosti – bez mužského dědice se apanáž vracela do majetku koruny a toto ustanovení o mužské posloupnosti se postupně stalo nedílnou součástí definice apanáže. A právě podle této úpravy král Jan Dobrý v roce 1360 podělil apanážemi svého syna Ludvíka, který se stal vévodou z Anjou, Jana, který obdržel vévodství Berry, a Filipa, kterému bylo uděleno vévodství Touraine.⁶² V září 1363 však král v listině, kterou uděloval Burgundské vévodství, vyřešil otázku nástupnictví prohlášením, že tento dar uděluje na věčné časy Filipovi Smělému „a jeho dědicům vzešlým z jeho vlastního těla a zplozeným v zákonném manželství“. Nebyla zde uvedena žádná omezení týkající se pohlaví dědice, protože král se neřídil právem upravujícím apanáže, ale zvyklostmi Burgundského vévodství,

⁶⁰ Viz například J. Faussemagne: *L'apanage ducal de Bourgogne*, passim.

⁶¹ Tj. Ile-de-France a území, kde vykonával přímou vládu.

⁶² F. Lot – R. Fawtier: *Histoire des institutions françaises au Moyen Age*, II, s. 122-127; F. Autrand: *Charles V*, s. 661-668.

které připouštěly i nástupnictví žen,⁶³ listina týkající se postoupení knížectví však stanovila, že v případě vymření vévodského rodu se knížectví navrátí do majetku koruny.

Návrat do majetku koruny byl stanoven proto, že při vypořádání dědictví v roce roku 1361 k ní bylo vévodství znovu připojeno, přestože jen dočasně. Tato doložka o zpětném převodu – jejímž smyslem bezpochyby bylo zabránit tomu, aby si v případě náhlého úmrtí Filipa Smělého na vévodství činil nárok král navarrský – však formálně nevyklučovala předávání vévodství po pobočné linii. A právě na tomto základě vévoda Filip Dobrý o šedesát let později, v roce 1423, začlenil do svatební smlouvy své sestry Markéty Burgundské s Arturem Bretaňským, hrabětem z Richemontu, klauzuli, že pokud by zemřel bez dědice, jeho sestra by získala Burgundské vévodství jako úděl.⁶⁴ Toto ustanovení tak prakticky anulovalo doložku o návratu do majetku koruny.

Jan Dobrý tedy jednal jakožto právoplatný dědic Filipa z Rouvres a postoupil svá práva svému synovi Filipu Smělému, který byl zase jeho právoplatným dědicem. Záměrně tak přebíral kapetovskou tradici: v roce 1363 nebylo Burgundské vévodství součástí samostatného území, které by mohlo představovat apanáž, ale rozsáhlým lénem v držení koruny, jehož držitel byl vévodou a prvním mezi pairy.

Rozsáhlé léno v držení koruny

Když francouzský král uděloval vévodství svému synovi, nezapomněl přitom na důstojnost titulu paira – burgundský vévoda byl totiž zároveň prvním mezi francouzskými pairy. Francie měla dvanáct pairů, kteří byli nejvýznamnějšími vazaly koruny; šest z nich bylo pairy církevními – remešský arcibiskup a biskupové z Laonu, Langres, Beauvais, Noyonu a Châlons-sur-Marne – a šest pairy světskými – vévodové burgundští, normandští a akvitánští a hrabata z Flander, Toulouse a Champagne, a z hierarchického hlediska byl prvním z francouzských pairů burgundský vévoda. Král tak svým darovacím aktem přiznal svému synu Filipovi jedno z nejvyšších důstojenství ve feudální hierarchii království, s nímž se pojila řada čestných výsad a privilegií.

⁶³ M. Petitjean – M.-L. Marchand – J. Metman (ed.): *Le coutumier bourguignon glosé*, s. 200–201 a 208.

⁶⁴ U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, II. s. 311.

Král si nad tímto vévodstvím a pairstvím vyhrazoval významná práva. Za prvé vzhledem k tomu, že Burgundské vévodství bylo lénem, byl vévoda povinován složit králi „přísahu věrnosti a hold“ jako výraz uznání toho, že své vévodství získal od něho. Král si navíc zachoval ve vévodství „svrchovanost a pravomocí“. Na Burgundské vévodství se vztahovala královská justice a vévodovi poddaní mohli své pře předkládat královským soudům, zejména pak měli možnost odvolat se proti rozhodnutí vévodských soudů k „parlamentnímu soudu“ se sídlem v Paříži. Král Jan tedy tím, že Burgundské vévodství „vyčlenil a zcela oddělil od [svěho] území“, zrušil jednu z výsad, které udělil v prosinci 1361, protože vévodské „Velké dny“ (*Grands Jours*), které zasedaly v Beaune, přestaly být svrchovaným soudem, ale staly se znova jurisdikcí, proti jejímž rozhodnutím bylo možné se odvolat „do Francie“.

Král dále stanovil, že budou zachovány „regály i další královská práva náležející koruně“, která byla ve vévodství uplatňována až do smrti Filipa z Rouvres. Jedním z těchto „regálů“ bylo i mincovní právo. Kapetovští vévodové ve 14. století razili mince v Dijonu, v Auxonne a v Cuisery. Mincovna v Cuisery byla v letech 1359–1360 uzavřena; když pak v roce 1361 nastoupil po Filipovi z Rouvres Jan Dobrý, nařídil uzavřít i mincovnu v Auxonne a královskou minci nechal razit v Dijonu a v Saint-Laurent-lès-Chalon, a poté v samotném Chalonu. To znamená, že byly uzavřeny vévodské mincovny na území Říše, a zbývající mincovny se staly mincovnami královskými. Vévoda Filip Smělý tak v roce 1363 přebíral vévodství, v němž vévodská ražba ustoupila ražbě královské, a tento stav věci okamžitě akceptoval.⁶⁵

⁶⁵ F. Dumas-Dubourg: *Le monnayage des ducs de Bourgogne*, s. 52–64.

Kapitola 3

Vláda nad knížectvím (1364–1384)

Nový vévoda

Listiny ze 6. září 1363 nebyly v den svého zpečetění zveřejněny, ale předány burgundskému kancléři Philibertu Paillartovi, kterému král Jan 22. října nařídil, aby je uschoval a nezveřejňoval je, dokud k tomu nedostane příkaz.⁶⁶

Jan Dobrý se snažil postupovat obezřetně, bezpochyby proto, že se obával reakce navarrského krále. Mezitím však uprchl z anglického zajetí jeho syn Ludvík z Anjou a král Jan se namísto něho vrátil jako rukojmí do Londýna, kde však 8. dubna 1364 zemřel. Na trůn po něm nastoupil jeho nejstarší syn Karel, který byl 17. května téhož roku v Remeši korunován; jeho vláda začala šťastně, neboť 16. května 1364 v předvečer jeho korunovace porazil Bertrand du Guesclin u Cocherelu armádu navarrského krále. Díky oslabení navarrského protivníka se tedy usnadnilo dořešení otázky Burgundska: druhého června 1364 vydal Karel V. v souladu s vůlí svého otce v Louvru zpečetěné listy, kterými potvrdil postoupení vévodství svému bratru Filipovi. Tyto královské dokumenty přebíraly v plném znění text listin Jana Dobrého z 6. září 1363 – nový král uděloval Filipovi Smělému knížectví za stejných podmínek, které stanovil jeho předchůdce: „přejíce si a rozhodující, aby [náš] řečený bratr a jeho dědicové zrození v přímé linii z jeho těla a vzeší z manželského lože v budoucnu požívali a užívali vévodství burgundského a dalších statků, které jsou jim dány“⁶⁷. Jako důkaz své náklonnosti k tomu dokonce přidal i zvláštní výsadu a Filipovi navíc daroval Burgundský palác, starobylé vévodské sídlo nacházející se na Montagne Sainte-Geneviève.⁶⁸

⁶⁶ U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, II, preuve 314.

⁶⁷ *Ibid.*, II, preuve 315.

⁶⁸ Tento Burgundský palác, který získal odkazem Filip Burgundský, hrabě z Nevers, byl v roce 1412 prodán remešskému arcibiskupovi Guyovi de Roye, který zde založil kolej,

Teprve po tomto potvrzení, k němuž došlo 2. června roku 1364, se Filip Smělý vzdal titulu vévody z Touraine a oficiálně přijal titul burgundského vévody. Při této příležitosti přijal i nový erb: až doposud jakožto úřední princ královské krve používal erb francouzský, který se od královského erbu odlišoval přidáním lemu a tvořil jej „modrý štít se stříbrno-červeně kouskovaným lemem, v němž jsou tři zlaté lilie“. Stejný typ erbu užívali i jeho bratři, kteří byli rovněž úředními princí: Ludvík I., vévoda z Anjou, měl „modrý štít s červeným lemem, v němž jsou tři zlaté lilie“, a Jan, vévoda z Berry, „modrý štít s červeným trnovým lemem, v němž jsou tři zlaté lilie“. Filip Smělý se v roce 1364 rozhodl svůj erb „syna Francie“ rozčtvrtit a zkombinovat se starobylým erbem burgundských kapetovských vévodů, který byl „pětkrát zlatě a modře kosmo dělený s červeným lemem“. Tento nový erb tedy bylo možno popsat takto: „Čtvrcený štít, v jehož prvním a čtvrtém modrém poli se stříbrno-červeně kouskovaným lemem jsou tři zlaté lilie (původní erb Francie); druhé a třetí pole s červeným lemem je pětkrát zlatě a modře kosmo dělené“ (Burgundsko). Nový vévoda tím chtěl v kódovaném jazyce heraldické symboliky vyjádřit, že se považuje za dědice a legitimního nástupce vévodů z kapetovské větve: vévodství tak pro něj nepředstavovalo pouhou apanáž, nýbrž „dědictví zaniklé otcovské linie, kterého se teď znovu ujímá mladší syn dědice po přeslici“⁶⁹.

Když se pak Filip Smělý v listopadu téhož roku vrátil do Burgundska, neboť od června do října ho válka a služba králi zdržovaly napřed v Beauce a pak v Normandii a v okolí Paříže, absolvoval zde po vzoru svých předchůdců svůj slavnostní vjezd a šestadvacátého listopadu složil v Dijonu v přítomnosti svého bratra Ludvíka z Anjou v opatském kostele svatého Benigna přísahu, že bude zachovávat výsady tohoto města.⁷⁰ Kancléř Philibert Paillart se v přítomnosti vévody z Anjou, biskupa z Autunu, opata od svatého Benigna a celé řady prelátů, šlechticů a dalších osob obrátil na skupinu dijonských konšelů v čele se starostou Jeanem Poissenotem s tímto proslovem:

Pánové, pan vévoda, který stojí zde před vámi, předložil v tomto kostele své radě k pečlivému prostudování vaše listiny, výsady a svobody.

později známou jako „Remešská kolej“. J. Favier: *Paris au XVe siècle*, s. 94.

⁶⁹ Připomeňme si, že Jan Dobrý získal vévodství z titulu syna Jany Burgundské, a tudíž jako „matrilaterální“ dědic. E. Bousmar: *La noblesse, une affaire d'homme?*, s. 153.

⁷⁰ E. Petit: *Itinéraires de Philippe le Hardi et Jean sans Peur*, s. 10-15.

A jelikož si přeje následovat dobrého příkladu burgundských vévodů, svých předchůdců, přísahá zde, před Bohem a na svatá Boží evangelia, že bude důsledně dodržovat a zachovávat veškerá privilegia, svobody, osvobození a výsady včetně jejich potvrzení, jež poskytli burgundští páni vévodové starostům, konšelům a dijonské obci, tak jak je to zapsáno v listinách řečených privilegií, a bude dbát na to, aby je dodržovali a zachovávali i jeho úředníci, potvrzuje je a stvrdí to v listinách, které vydá. A na oplátku vy, to jest starosta, konšelé a králův zástupce v této obci, stejně jako pan vévoda odpřisáhnete, že vy i vaši poddaní budete zachovávat a dodržovat veškerá práva, která platí a mají platit ve městě Dijonu a na jeho předměstích tak, jak je uvedeno ve vašich řečených privilegiích, že budete panu vévodovi prokazovat opravdovou a náležitou poslušnost a že mu toto vše stvrdíte svými listinami opatřenými pečeti svrchupsané obce.⁷¹

Filip Smělý tak dal prostřednictvím těchto obřadů a vzájemných závazků, které si se svými poddanými vyměnil, veřejně najevo, že v roli nového vévody hodlá zachovat politickou i právní kontinuitu.

Vévodova práva

Královský dar, který Filip Smělý od Jana Dobrého a Karla V. obdržel, sestával jednak z územních držav, jednak ze souboru práv. Vévodská doména v Burgundsku byla rozsáhlá a bohatá – vévoda byl nejmocnějším pozemkovým vlastníkem v celém vévodství. Patřila mu nejen území ve vévodství, ale také územní enklávy za řekou Saônou v Burgundském hrabství. Královská listina z 6. září 1363 obsahuje soupis majetku, z něhož se tato doména skládala: figurují zde města a městysy, hrady, pevnosti a panská sídla, domy i další budovy. Doménu tvořila rovněž rozsáhlá pozemková panství obklopující hrady nebo vévodská sídla; ta zahrnovala obdělávanou půdu a vinice a tvořil ji částečně dominikál a částečně byla rozdělena na rustikální statky. To vše doplňovaly pasviny – Burgundsko bylo proslulé chovem ovcí a obchodem s vlnou –, rozlehlé lesy, které zároveň sloužily jako bohaté lovecké revíry, a rovněž rybníky a řeky. Jejich řízení a správu zajišťovali *baillivés*, kasteláni a vévodští správci (*prévôts*).

⁷¹ U. Plancher: *Histoire générale et particulière*, III, preuve 21.

Příjmy z této domény nebyly nijak zanedbatelné: z nedávné studie vyplynulo, že v letech 1364–1369 vynášela tato panství vévodovi přes 35 000 tourských liber, což představovalo přes 43 % jeho celkových příjmů.⁷² Do vévodovských pokladnic plynuly jednak klasické příjmy z pozemkového panství – pachtovné, celkové nájemné z pozemků, které se v Burgundsku nazývalo *coutumes*, příjmy z využívání vinic a poplatky z vína, které byly velmi výnosné –, jednak naturální dávky v podobě dřeva z panských lesů a poplatky z práva na využívání těchto lesů, příjmy z využívání rybníků a rybolovných práv apod. K tomu bylo nutno přičíst ještě příjmy z naturálního nebo peněžního pachtu tam, kde dal vévoda přednost tomuto druhu využívání před přímou, dominikální držbou svých pozemků. Kromě toho všeho pak vévoda navíc ještě vybíral daně, které byly hospodářským a finančním vyjádřením jeho lenní pravomoci: mýtné, poplatky za místo prodeje na trhu a jarmarečné (jednalo se hlavně o chalonské výroční trhy, z nichž vévodovi plynuly nemalé příjmy) atd.

Vedle hmotného zabezpečení panství náležel burgundskému vévodovi rovněž soubor práv. V prvé řadě byl feudálním pánem a vykonával feudální práva jednak nad svými přímými vazaly, kteří mu vzdávali příslušný hold jakožto svému jedinému lennímu pánu, jednak nad svými lény, s nimiž se pojila celá řada povinností, zejména vojenských. Vévoda požadoval vojenskou službu také u tzv. podlén – tj. lén, která drželi vazalové jeho přímých vazalů. Z lén a podlén mu navíc plynuly také určité příjmy: poplatky za souhlas s prodejem nebo převodem majetku (tzv. *laudemium*) a dědická daň. Jan Dobrý vyvázal svým darovacím aktem všechny vazaly ve vévodství z povinnosti vzdávat mu hold jakožto burgundskému vévodovi a nařídil jim, aby nadále holdovali novému vévodovi, jeho synovi, jemuž měli být nadále povinováni rovněž feudálními službami souvisejícími s lény, která od něho obdrželi.

Vévoda byl rovněž vykonavatelem spravedlnosti, to znamená, že mu náležel výkon soudní pravomoci na všech třech úrovních závažnosti spáchaných činů. Jakožto hrdelní soudce směl jako jediný na svém území vztyčit šibenici o dvanácti pilířích. Ostatní pánové, kteří byli oprávněni ve vévodství vykonávat hrdelní spravedlnost, měli právo podle své významnosti vztyčit šibenice o dvou, třech nebo čtyřech pilířích; poslední typ byl označován jako *fourches entières*. Obecněji by se dala vévodova práva označit jako „zeměpanská vláda nad vévodstvím“ (*baronnie du*

⁷² J. Rauzier: *Finances et gestion d'une principauté*, s. 692 a 699.

duché). Tento koncept, který vznikl na konci 13. století, označoval zásadu, podle níž vévoda vykonával ve vévodství svrchované právo, které se lišilo od feudálních práv nebo od práv lenního pána. Práva plynoucí z této svrchovanosti představovala především „svrchovaná práva výkonu spravedlnosti“ – vévoda měl totiž za to, že veškerá spravedlnost ve vévodství je vykonávána v rámci přenesení jeho vlastních soudních pravomocí. To znamenalo uplatnění politické a právní teorie rádců francouzského krále na úrovni Burgundského vévodství; rádcové burgundského vévody tak vlastně ve prospěch svého pána převzali teorii královskou. V polovině 14. století tedy bylo možno zeměpanskou vládu ve vévodství považovat za skutečnou „územní svrchovanost“, která podřizovala vévodově vrchnostenské pravomoci zároveň světská panství i pozemky církve.

Jeden z dochovaných textů z konce 14. století uvádí výčet práv vykonávaných vladařem z titulu burgundského vévody a prvního mezi francouzskými *pairy*.⁷³ Ocitujme si ho zde pro představu, jak asi mohlo vypadat konkrétní uplatňování této pravomoci v rámci knížectví, ale také jaký mohl být ideální program „dobrého vládnutí“, protože vévoda měl vedle práv také povinnosti, které byly jasně vymezeny zvyklostmi.

Vévoda byl v tomto textu prezentován v prvé řadě jako vladař vykonávající spravedlnost, jehož pravomoc pochází od Boha; chyběla zde jakákoli zmínka o francouzském králi:

Burgundský vévoda je svrchovaným pánem v celém Burgundském vévodství a držitelem dalších důstojenství, jimiž ho obdařil Bůh. Z tohoto titulu mu přísluší udržovat v zemi mír, vládnout lidu hůlkou spravedlnosti a poctivě vyřizovat veškeré účty: a za tím účelem musí přikázat svým *bailliüm*, aby zatýkali a zavírali do vězení zloděje, lupiče, drancovníky, vrahy, únosce žen a ostatní zločince; nechť se těm, kdo mají špatnou pověst, dostane to, co zasluhují, aby lid, jemuž vévoda vládne, mohl žít v míru.

Vévoda byl se svými „muži“ (tj. vazaly), propojen také lenními vztahy. Ve svém vévodství držel monopol na míry a váhy, což bylo atributem skutečné územní suverenity.

⁷³ M. Petitjean – M.-L. Marchand – J. Metman (ed.): *Le coutumier bourguignon glosé*, s. 84–87 a 168; J. Faussemagne: *L'apanage ducal de Bourgogne*, s. 291–295.